

פונדקאות ואבהות בקרב זוגות גברים חד-מיניים

Surrogacy and Fatherhood among Homosexual Couples

רוני פרבר אפללו

עבודת גמר מחקרית (תיזה) המוגשת כמילוי חלק מהדרישות

לקבלת התואר "מוסמך האוניברסיטה"

אוניברסיטת חיפה

הפקולטה למדעי הרווחה והבריאות

החוג לסייעוד

אוגוסט 2014

פונדקאות ואבהות בקרב זוגות גברים חד-מיניים

Surrogacy and Fatherhood among Homosexual Couples

מאת: רוני פרבר אפללו

בהנחיית: פרופ' כרמלי דפנה

עבודת גמר מחקרית (תיזה) המוגשת כמילוי חלק מהדרישות

לקבלת התואר "מוסמך האוניברסיטה"

אוניברסיטת חיפה

הפקולטה למדעי הרווחה והבריאות

החוג לסייעוד

אוגוסט, 2014

מאושר על ידי _____ תאריך _____
(מנחה העבודה)

מאושר על ידי _____ תאריך _____
(יו"ר הוועדה החוגית למ"א)

תוכן עניינים

IV

תקציר

1	1. מבוא
2	מטרת המחקר
2	שאלת המחקר ואוכלוסיית המחקר
3	שיטת המחקר
3	הצגת המרואיינים
7	מעמדה החוקי של ההומוסקסואליות במדינת ישראל
	2. בחירות של אבהות הומוסקסואלית ואיפיון התא המשפחתי: איזון עדין בין הורות גנטית ל"הורות חברתית"
12	הורות הומוסקסואלית והורות הטרוסקסואלית בראי המחקר המדעי
12	האפשרות (לא) לבחור: מדוע זוגות הומוסקואלים בוחרים להביא ילדים לעולם?
13	שני גברים ואישה? הבחירה בהורות משותפת
14	אפשרות הבחירה באימוץ
17	"פתאום יש אור בקצה המנהרה": על קשר גנטי והחלטה מי יהיה האב הביולוגי
18	"דני"א זה רק מולקולה": האיזון העדין בין הורות גנטית ל"הורות חברתית"
22	
	3. "גיי עם ילדים הוא כבר רק 'חצי גיי'": יחסי אבות גאים עם הוריהם ועם בני המשפחה המורחבת
25	הולדת ילדים כגורם מקרב לסביבה
25	הילד כ"גשר" בין ההורים הגאים להוריהם-שלהם
27	מעורבות עצומה מצד בני המשפחות המורחבות
31	
	4. מסר של חשד: המפגש בין זוגות הומוסקסואלים לבין רשויות המדינה
34	הומוסקסואליות והבנייה חברתית
34	הורות במשפחות אבהיות חד-מיניות
35	המפגש עם המדינה: "כל הזוגות עוברים את אותו גיהינום"
38	

- 44 **5. דיון ומסקנות**
- 45 א. הבאת ילדים לעולם כגורם מקרב אל הסביבה ההטרו-נורמטיבית
- 46 ב. מהיציאה מהארון אל השיבה לחיק המשפחה המורחבת: הבאת ילדים
- 46 כגורם מגשר בין גברים הומוסקסואלים למשפחתם המורחבת
- 46 ג. חשד וחיכוך מתמיד: זוגות הומוסקסואלים ורשויות המדינה בישראל
- 47 ד. הבחירה במודל הורי של שני אבות, ללא אָם
- 48 ה. להיות אב גאה בכל מחיר: משניותה של הסוגייה הגנטית
- 48 ו. העיר תל אביב וסביבתה: מרחב מוגן של הקהילה ההומו-לסבית
- 49 ז. הבחירה להביא ילדים אצל זוגות גברים הומוסקסואליים
- 50 ח. סיכום
- 50 ט. תרומת המחקר לנותני שרותי בריאות
- 51 י. כאן, ועכשיו: גבולות המחקר הנוכחי

52 **אפילוג**

53 **ביבליוגרפיה**

61 **נספח א': טופס פנייה להשתתפות במחקר והסכמה מדעת**

נספח ב': אישור השתתפות במחקר בנושא:

62 **"פונדקאות ואבהות בקרב זוגות גברים חד-מיניים"**

פונדקאות ואבהות בקרב זוגות גברים חד-מיניים

רוני פרבר אפללו

תקציר

בחודש מרץ 1996 התקבל בכנסת "חוק הסכמים לנשיאת עוברים". החוק היה אמנם הראשון מסוגו בעולם, אך הגביל את הזכאות לזוגות בהם האישה אינה יכולה לשאת היריון מסיבה רפואית. זוגות הומוסקסואליים אינם זכאים לפיכך להתקשר עם אישה לצורך נשיאת היריון ונאלצים על כן לפנות למדינה זרה. לאילוף זה נודעות השלכות מורכבות ומכבידות שאינן חלות על זוגות הטרוסקסואלים המקיימים את התהליך בישראל.

מחקר זה מתרכז בשאלה: מהן ההשלכות והמשמעויות של פנייה לפונדקאות בקרב זוגות גברים הומוסקסואלים, עבורם ועבור סביבתם? מטרת המחקר היא להכיר מקרוב את חוויית האבהות של גברים הומוסקסואליים שבחרו לממש את הורותם באמצעות פונדקאות. הדבר נעשה באמצעות בחינתה של ההתמודדות עם הקמת משפחה, על אתגריה האישיים, הזוגיים, המשפחתיים, החברתיים והמשפטיים. המחקר התבצע בשיטות איכותניות של תצפיות וראיונות מובנים למחצה, שיטות המנסות להבין את משמעותם של מהלכי החיים הנדונים מנקודת המבט של הנחקרים.

אוכלוסיית המחקר כוללת שישה זוגות של גברים הומוסקסואלים ישראליים, נשואים או ידועים בציבור, בגילאי 35 עד 55, אשר עברו הליכי פונדקאות בארה"ב, בהודו או ברוסיה.

מניתוח הממצאים עולה כי הזוגות שהתראיינו שקלו את האפשרות של הכנסת צלע נשית אל התא המשפחתי, אך בסופו של דבר בחרו לשמור על זוגיותם כמסגרת שלמה ולא לכלול בתוכה שותפה נוספת. מרבית הזוגות – ארבעה מתוך שישה – בחנו אפשרויות של אימוץ לפני שהחליטו לפנות לפונדקאות, או שתיכננו אימוץ לצד הפונדקאות. השאיפה להורות, בקרב הזוגות ההומוסקסואלים המרואיינים, בלטה כאשר הדגישו שהם מעוניינים בילדים נוספים, אם באמצעות פונדקאות ואם במסגרת אימוץ.

באשר לשאלת זהותו של האב הביולוגי, זה שיתרום את הזרע להליך הפונדקאות – סוגיה שהיתה עלולה ליצור מתח בין בני הזוג – טענו המרואיינים כי עבורם האבהות הגנטית לא היוותה עניין מהותי. עצם האפשרות להפוך להורים, ללא קשר ישיר לגנטיקה, הוצגה כמרכזית יותר בהחלטה, בעוד ששאלת זהותו של האב תוארה בראיונות כמשנית.

לאחר שהפכו לאבות, במסגרת משפחה חד-מינית, נדרשים בני הזוג להתמודד עם בחירתם מול הסביבה, הפעם תחת זהות חברתית חדשה, כאבות. המרואיינים ציינו שגילויים של הורות גאה בפומבי מושכים מידת-מה של תשומת לב. על אף שלעיתים הם מרגישים חוסר נוחות מכך, התרגלו לסוג זה של תשומת לב, מעצם היותם "שונים" מלכתחילה. יתכן שמשום כך, הם חווים תשומת לב חיזונית זו כ"מובנת מאליה" ולא כפגיעה בהורותם. ברדיוס הקרוב יותר, תיארו רוב המרואיינים מעורבות גבוהה ביותר מצד הוריהם ומצד המשפחה המורחבת בזמן שהותם בחו"ל לצורך הליכי הפונדקאות. המשפחה המורחבת הצטיירה כחשובה ביותר בבניית משפחות חד-מיניות ובקיומן. גילויי תמיכה, כמו סיוע כלכלי או ליווי לחו"ל, התגלו כחשובים ביותר עבור האבות הגאים, הן מבחינה סמלית והן מבחינה אינסטרומנטלית.

הממצאים הראו כי הגברים שהשתתפו במחקר חווים את מדינת ישראל, בניגוד לדימוי הרווח בהקשרים חברתיים אחרים, כעוינת את אורח חייהם ומערימה קשיים בדרכם להשגת זכויות אזרחיות בסיסיות כמו הזכות להורות. הערמת קשיים מצד המדינה בנושאי אימוץ ופונדקאות אינם ייחודים לזוגות הומוסקסואלים, אך מתעצמת בהקשר החד-מיני.

הזוגות שהתראיינו ציינו כי הם מבחינים בשינויים הדרגתיים, החלים בתפיסות החברתיות המקובלות, וכי הם רואים בשינויים אלה פתח המאפשר להם לממש את אבהותם. ייתכן כי המצב בו תפיסות חברתיות רווחות משתנות בהתאם להתקיימותם בפועל של מבנים משפחתיים, תקף גם בכיוון ההפוך: המבנים המשפחתיים משתנים אף הם ומקבלים צורה חדשה בעקבות השינויים בתפיסות החברתיות.

1. מבוא

בחודש מרץ 1996 התקבל בכנסת "חוק ההסכמים לנשיאת עוברים", אשר התיר באופן עקרוני את הליך ההורות הפונדקאית, אך הגביל את הזכאות לאוכלוסייה ספציפית: זוג הטרוסקסואלי, שבו האישה אינה יכולה לשאת הריון מסיבה רפואית (בן-דוד, 2005). זוגות גברים הומוסקסואלים, לפיכך, אינם זכאים להתקשר עם אישה לצורך נשיאת הריון ונאלצים על כן לפנות להליכי פונדקאות במדינה זרה. לאילוץ זה נודעות השלכות מורכבות ומכבידות לגבי זוגות הומוסקסואלים, שאינן חלות על זוגות הטרוסקסואלים הרשאים לבצע את התהליך בישראל.

לסוגיה זו השלכות על אבות הומוסקסואלים, אוכלוסייה ההולכת וגדלה בשנים האחרונות בארץ ובעולם. המחקר על אודות התופעה בארץ הוא מועט: להוציא את מחקרו של אריאל כהן-ארקין, הבוחן סוגיות בתהליך בחירת המשפחה ההומוסקסואלית דרך פונדקאות (כהן-ארקין, 2011) ואזכורים בעיתונות המודפסת והאלקטרונית, מרבית המחקרים בתחום התמקדו בהתפתחות ילדים שגדלו במשפחות הומוסקסואליות בהשוואה למי שגדלו במסגרת של זוגיות הטרוסקסואלית.¹

מחקרים מעטים בלבד בחנו את חוויית האבהות והתפקוד של הגברים כהורים (פטישי, 2007) וכן את ההיבטים הסביבתיים, החברתיים והמדיניים של הבחירה בהורות דרך פונדקאות ומימושה. השינויים החברתיים והמשפטיים, המתרבים והולכים בישראל ובעולם המערבי, מדגישים את הצורך בידע שיסייע בהבנת התופעה, הן מבחינה מחקרית והן לצורך גיבוש מענים הולמים לצרכים הייחודיים של אבות הומוסקסואלים (פטישי, 2007; Johnson & O'Connor, 2002; ; Golombok & Tasker, 2010).

¹ גם המחקר בתחום בחו"ל, למיטב ידיעתי, לא מרובה. מחקר מאוסטרליה, שהופיע ב-2013, עסק בזוגות גברים לאחר הליך הפונדקאות. ראו Rudrappa, forthcoming.

מטרת המחקר

מטרתו של מחקר זה היא לבחון את חוויית האבהות של גברים חד-מיניים שבחרו לממש את הורותם באמצעות פונדקאות, ולספק ידע שיטתי שלא הוצג והובהר דיו במחקרים אמפיריים בנושא זה. המחקר שואף לשתי תרומות עיקריות: ברמה התיאורטית, מחקר זה מבקש להאיר את מורכבות התא המשפחתי שבראשו עומדים שני גברים הומוסקסואלים. ברמה האמפירית, מחקר זה יבקש להעשיר את הידע הקיים בנושא זה, בפרט בשדה הישראלי. כמו כן, במישור החברתי עשוי המחקר לתרום להעלאת המודעות לאבהות הומוסקסואלית ובכך לתרום בעקיפין לביסוסה כחלופה לגיטימית, הן בציבור הרחב והן בקרב קהילת ההומוסקסואלים.

שאלת המחקר ואוכלוסיית המחקר

שאלת המחקר היא, אפוא, מהן ההשלכות והמשמעויות של פנייה לפונדקאות בקרב זוגות גברים הומוסקסואלים, עבורם ועבור סביבתם? אוכלוסיית המחקר כוללת שישה זוגות של גברים הומוסקסואלים ישראליים, נשואים או ידועים בציבור, בגילאי 35 עד 55, אשר עברו הליכי פונדקאות בארה"ב, בהודו או ברוסיה.

המחקר יעסוק בהתמודדותם עם הקמת משפחה, על אתגריה האישיים, הזוגיים, החברתיים והמשפטיים. לשם כך התבצעו תצפיות וראיונות איכותניים מובְּנים, שתי שיטות מחקר איכותניות המנסות להבין את משמעותם של מהלכי החיים הנדונים מנקודת המבט של הנחקרים (בן-יהושע, 1990).

פרקי העבודה שלהלן יעסקו בהיבטים שונים של חוויית גברים הומוסקסואלים שהקימו משפחות באמצעות הליך פונדקאות, החל בהחלטה להביא ילדים לעולם, עבור בבחירה שלא להכניס צלע נשית אל תוך מערכת ההורות הגאה ובבחירה בזהות האב הביולוגי (תורם הזרע), וכלה ביחסים עם הסביבה הקרובה והרחוקה של ההורים: היחסים עם הוריהם-שלהם, כלומר הסבים והסבתות; מידות המעורבות של בני המשפחה המורחבת; יחסי האבות עם הקהילה הגאה וכן עם החברה ההטרוסקסואלית, ואף בנקודות המפגש והחיכוך עם רשויות המדינה. בפרק הדיון והמסקנות תיבחן העיר תל אביב וסביבתה כמרחב מוגן של הקהילה ההומו-לסבית, ובתוכה אבות חד-מיניים, כפי שעולה מדברי המרואיינים.

שיטת המחקר

מחקר זה התבצע בגישה איכותנית, תוך שימוש בתצפיות וראיונות עומק, המנסים להבין את משמעות האירועים הנחקרים מנקודת המבט של המשתתפים (בן-יהושע, 1990).

המחקר נשען על הפרדיגמה הפנומנולוגית, החותרת להבנת משמעותן של תופעות חברתיות עבור בני האדם החווים אותן. בבסיסה עומדת התפיסה כי אירועים אינם מוחלטים ואובייקטיביים, אלא נטענים במשמעות מבעד לעיני המשתתפים. על פי תפיסה זו, חווייתם הסובייקטיבית של המרואיינים היא זו שמאפשרת להבין את ראייתם הייחודית ואת הסכימות המנחות אותם בפעולתם כמו גם את האופן בו הם חווים את סביבתם (צבר-בן יהושע, 2001; שקדי, 2003; ארקין, 2011). הפרדיגמה האיכותנית התאימה למחקר זה גם בשל אופיו הראשוני, הנובע ממיעוט החומר המצוי כיום לגבי התופעה הנחקרת (פטישי, 2008; ארקין, 2011).

המחקר יבקש להציג את המגוון ואת השונות הקיימים, ולפיכך נעשה שימוש בדגימה מכוונת, המתמקדת בבחירת האינפורמנטים המייצגים באופן הטוב ביותר את האוכלוסייה כך שביכולתם ללמד על התופעה הנחקרת (שקדי, 2003). כך, למשל, נעשה ניסיון לבחור מרואיינים שהשלימו את הליך הפונדקאות במדינות שונות (הודו, רוסיה וארה"ב) וכן זוגות שהגיעו מרקע כלכלי, חברתי ואתני שונה.

הצגת המרואיינים²

במהלך שישה חודשים, בתקופה שבין אוקטובר 2011 לנובמבר 2012, ערכתי שנים-עשר ראיונות וביצעתי שש תצפיות על שישה זוגות של גברים הומוסקסואלים שהקימו משפחה באמצעות הליך פונדקאות בחו"ל. עם כל זוג התבצעו שני ראיונות, באורך של שעה וחצי עד שעתיים כל אחד. הראיונות התקיימו לרוב בביתם של המרואיינים (ולפחות ריאיון אחד מבין השניים) ובמקומות ציבוריים כמו בית קפה או גן שעשועים. הקשר עם הזוג הראשון שהתראיין למחקר נוצר באמצעות קרובת משפחה, שהכירה זוג גברים שעבר הליך פונדקאות בחו"ל והביא לעולם תאומים. הקשר עם המרואיינים האחרים נוצר בשיטת "כדור שלג": כל זוג המליץ על זוג נוסף, וכך הלאה.

² שמות כל המרואיינים במסגרת מחקר זה הם בדויים, למניעת זיהוי.

במהלך עריכת הראיונות, נמצאו מאפיינים משותפים לכל משתתפי המחקר. כל הנחקרים במחקר הם אקדמאים, ממצב סוציו-אקונומי בינוני ומעלה ומשתייכים, להגדרתם, ל"מעמד הבורגני". רובם ממוצא אשכנזי ומנהלים אורח חיים חילוני, למרות שלחלקם רקע דתי. כולם מתגוררים כיום בגוש דן או בתל אביב גופא. המאפיינים המשותפים הללו אינם מקריים: גברים הומוסקסואלים, הפונים להליך פונדקאות – הליך שהוא קשה נפשית ותובעני מבחינה כלכלית – משתייכים, נכון לימים אלה, לקבוצת אוכלוסייה הומוגנית למדי, שכן גברים ממצב סוציו-אקונומי נמוך לרוב אינם יכולים להרשות לעצמם פריבילגיה כזו.

השימוש בשירותי פונדקאות החל להיות נפוץ מאז שנת 2008, כאשר עלות ההליך ירדה בצורה משמעותית, בעקבות הפחתת העמלות שגובות סוכנויות התיווך השונות ובעיקר בגלל כניסתן של מדינות מתפתחות, כמו הודו, גאורגיה ואוקראינה, לשוק הפונדקאות (בג"ץ 1078/10, ארד-פנקס נגד הוועדה לאישור הסכמים לנשיאת עוברים). כיום עומדת עלות ההליך על כמה מאות אלפי ש"ח: 130 עד 200 אלף ש"ח בהודו (בהתאם למספר הניסיונות ו"סוג" תורמת הביצית, כלומר, ביצית מתורמת מקומית או ביצית שהוטסה במיוחד ממדינה אחרת). עבור תאומים נגבית תוספת של כ-2,000 דולר אמריקאי. עבור הליך פונדקאות הנערך בארה"ב המחירים נעים בין 100 אלף ל-150 אלף דולר אמריקאי, כאשר העלות משתנה בהתאם למספר הניסיונות והצלחת ההיריון (מקור: חברת תמוז). על אלה יש להוסיף את עלות הטיסות, הוצאות השחייה של ההורים בחו"ל, הוצאות משפטיות ופרוצדוראליות להנפקת הדרכון לרך הנולד, עלויות נוספות כתוצאה מסיבוכים במהלך ההריון, שירותי פגיה וכיו"ב.

מהנתונים ניתן להתרשם כי הליך פונדקאות בחו"ל הוא הליך יקר, ובשום אופן אינו שווה לכל נפש. גם לאחר ירידתן היחסית של עלויות ההליך, עדיין ישנם לא מעט זוגות שלא יכולים להרשות לעצמם את מימונו. אנשים עם חוסן כלכלי מסוים יכולים לבצע הליך פונדקאות בחו"ל: גברים בני המעמד הבינוני יוכלו לבצע הליך פונדקאות בהודו, ואילו גברים השייכים למעמד סוציו-אקונומי גבוה מזה יוכלו לבצע את ההליך בארה"ב – ומכאן ההומוגניות הבולטת במאפיינים החברתיים של הזוגות שהשתתפו במחקר הזה.

לצד המעמד הסוציו-אקונומי, המאפיין הבולט הנוסף המשותף למרואיינים הוא סביבת המגורים. עולה כי הזוגות "עוטפים" את עצמם בסביבה אוהדת, כזו שלא תדחה אותם, וכמו רוב ההומוסקסואלים הרווקים – כך גם זוגות המבקשים להפוך להורים נוטים להתמקם בתל אביב וסביבותיה. מאפיין שלישי שנמצא בולט הוא רמת ההשכלה: כל המרואיינים הם בעלי השכלה

גבוהה (בוגרי תואר ראשון לפחות). מאפיין זה, המשוויד לשכבה סוציו-אקונומית בינונית ומעלה, מצביע גם הוא על כך שמדובר באוכלוסייה שמבינה את ההשלכות הכרוכות בבחירה בהליך פונדקאות, מבחינה משפטית, רגשית וכיו"ב. כלומר, בידי הגברים שהשתתפו במחקר זה הכוח והידע להיאבק במערכת ולעמוד על שלהם, במידת הצורך. מסקירה של המאפיינים האישיים של המרווינים לא ניכרו הבדלים משמעותיים בין בני הזוג עצמם, מבחינת השקפות העולם שלהם ועמדותיהם; יתכן כי ההומוגניות הזו, שעלתה מתוך דבריהם של בני הזוג במהלך הראיונות, סייעה בידיהם להתמודד עם סוגיית ההורות הגאה והפונדקאות, שתי תופעות הנמצאות עדיין בשלבים חלוציים בישראל.

אסייג כאן ואציין כי אלה הממצאים העולים מהמחקר הזה, ולא משקפים בהכרח את כלל קבוצת האוכלוסייה הזו. מכל מקום, גם אם איפיון זה של אבות הומוסקסואלים כאקדמאים תושבי תל אביב וסביבתה, בני המעמד הבינוני ומעלה הוא גם, בכל זאת סביר שדיוקן כללי זה תקף לגבי רבים מהאבות ההומוסקסואליים שהקימו משפחות באמצעות הליך פונדקאות בשנים האחרונות בישראל.

בעבודת המחקר התמקדתי בזוגות אשר בחרו לעבור הליך פונדקאות. המחקר מתמקד במשמעות הסובייקטיבית של ההחלטה על הפונדקאות ובהשלכותיה על חוויית החיים שלאחר השלמת ההליך, אך הוא אינו מתמקד בבחירה ובהתלבטויות שעלו טרם ההחלטה, על כל ההיבטים הקשורים בכך. מוקד מחקר זה, לפיכך, הוא בהשלכותיו של ההליך עצמו ובגברים שעוברים אותו (ולא, למשל, בתינוקות הנולדים).

בפתח הדברים אציג בקצרה את הגברים שרואיינו במסגרת מחקר זה:

בועז ואיתי (להלן "זוג מס' 1") חיים יחד כחמש-עשרה שנה, והם אבות לתאומות, בנות שנתיים וחצי, שנוצרו מזרע של אחד מבני הזוג. בועז (35) הוא אחראי אגף בחברה המעסיקה עובדים עם ליקויים תפקודיים או קוגניטיביים בפריפריה של גוש דן; איתי (34) עובד בחברת היי-טק, אף היא בפריפריה של גוש דן. שניהם חילונים ואקדמאים. בועז ואיתי מתגוררים במרכז תל אביב, שם חיו כל חייהם. הם בעלי דירה קטנה, שרכשו לפני הליך הפונדקאות. לאחר לידת התאומות השכירו את הדירה ועברו לדירה שכורה, גדולה יותר, במרכז תל אביב. לפני שהחלו בהליך הפונדקאות, ניסו בועז ואיתי לבצע הליך אימוץ, שלא צלח ונפסק עוד בתחילת דרכו. את הליך הפונדקאות עברו בהודו. השניים היו בין הזוגות החד-מיניים הישראליים הראשונים לעבור

שם הליך כזה. ניסיון ההפרייה הראשון לא צלח, ורק לאחר מעבר למרפאה חדישה יותר, הזרעים נקלטו והעוברים החלו להתפתח.

חן ואסף (להלן "זוג מס' 2") חיים יחד כעשר שנים. השניים הם אבות לתאומים, בני שנה וחצי, שנוצרו מזרע של אחד מבני הזוג. חן (34) הוא מעצב גרפי בחברה הפועלת במרכז תל אביב; אסף (37) הוא מורה באיזור גוש דן. שניהם אקדמאים, ובהגדרתם "חילונים קיצוניים". שניהם מנהלים אורח חיים צמחוני ומתעניינים ברפואה משלימה. גנטיקה, לדבריהם, אינה חשובה עבורם, והם טענו במהלך הראיונות כי אילו הדבר הסתייע, היו פונים לאימוץ. בעבר התגוררו בתל אביב, אך עם תחילת ההליך ולידת התאומים החליטו לעזוב לטובת מקום מרווח יותר ויקר פחות. כיום הם מתגוררים בהרצליה. את הליך הפונדקאות עברו בהודו, שם חוו, לדבריהם, מפגש לא קל עם הביורוקרטיה המקומית. לאחר שניסיון שאיבת הביציות לא צלח עם תורמת הביציות הראשונה, הם פנו לתורמת אחרת. ההליך צלח רק בהחזרה השנייה.

רועי ונתן (להלן "זוג מס' 3") חיים יחד כ-17 שנה, והם אבות לזוג תאומות בנות חמש. רועי ונתן היו הזוג החד-מיני הישראלי הראשון שביצע הליך פונדקאות בחו"ל. רועי (45), בעל חברה בבורסה, מגיע מבית של יוצאי עיראק, ונתן (37), סופר, גדל בקיבוץ דתי, בבית אשכנזי, בו חי עד שירותו הצבאי. שניהם מתגוררים במרכז תל אביב, שם חיו מאז בגרותם. שניהם חילונים, ממעמד סוציו-אקונומי גבוה מאוד. לאחר שנים של ניסיונות לאמץ ילד ממדינות במזרח אירופה ובדרום אמריקה, הם פנו להליך הפונדקאות. במסגרת ההליך שעברו, הם החזירו ארבע ביציות, שתיים מכל זרע, והזרע של רועי היה זה שבסופו של דבר התפתח.

רון ודני (להלן "זוג מס' 4") חיים יחד כעשרים שנה, והם אבות לשני ילדים: בן ובת, בני שנה, שנולדו בהפרש של שעות ספורות משתי נשים פונדקאיות בהודו. רון (45) ודני (50) מתגוררים במרכז תל אביב. רון עובד כאיש שיווק בתחום ההיי-טק בפריפריה של גוש דן, ואילו דני הוא שיפוצניק עצמאי. רון מגיע ממשפחה דתית, שעד היום לא קיבלה בצורה שלמה את אורח חייו, אך עם זאת שומרת על קשר עם הנכדים, ללא התייחסות לכך שהם קשורים גנטית רק לבן זוגו. אמו של דני, שהשלימה עם היותו הומוסקסואל המתגורר עם בן זוגו, תומכת בהם ובילדיהם. לאחר ניסיונות כושלים של אימוץ, החליטו השניים לפנות לפונדקאות. בשל גילם המתקדם יחסית, עברו השניים תהליך כפול, בו חולקו ביציות של אותה תורמת בין הזרעים של שני בני הזוג. בנוסף, רון ודני לקחו לחזקתם (בצורה בלתי פורמלית) לפני מספר שנים חייל בודד, שננטש על ידי משפחתו הביולוגית לאחר יציאתו מהארון בפניהם.

גל ודן (להלן "זוג מס' 5") חיים יחד כחמש-עשרה שנה, והם אבות לזוג תאומים מזרעו של גל, המבוגר מבין השניים. קליטת הזרע הצליחה בניסיון השני. גל (55) הוא מדריך טיולים בעולם. הוא גדל במשפחה ממוצא פולני בירושלים, שחלקה שומר על אורח חיים דתי אדוק, ואילו אמו חילונית. דן (35) גדל במשפחה חילונית. השניים מתגוררים בתל אביב.

משה ויצחק (להלן "זוג מס' 6") חיים יחד כעשר שנים, והם אבות לתאומים: בן ובת, בני שלוש. משה (40) הוא איש היי-טק ממוצא רוסי-פולני, העובד בגוש דן, ויצחק (37) הוא מעצב גרפי שעובד בתל אביב. יצחק, שהיגר מדרום אמריקה, קיבל לאחרונה מעמד של תושב קבע בעקבות נישואיהם של בני הזוג בקנדה. את הליך הפונדקאות עברו ברוסיה. בניגוד לחמשת המקרים האחרים שתוארו לעיל, משה ויצחק עברו הליך של פונדקאות מלאה: הפונדקאית תרמה את הביצית וגם נשאה את העוברים. הזרע של משה נקלט בניסיון הראשון. שניהם אקדמאים, והם מתגוררים בתל אביב, שם חיו לכל אורך חייהם המשותפים. כיום נמצאים השניים בתחילתו של הליך פונדקאות נוסף, עם זרעו של יצחק, במקסיקו.

מעמדה החוקי של ההומוסקסואליות במדינת ישראל

עד שנות ה-70 של המאה העשרים נחשבה ההומוסקסואליות למחלה ולהפרעה נפשית לפי ספר האבחנות הפסיכיאטריות האמריקאי (DSM-3) (Blumenfeld & Raymond, 1988). בעשורים האחרונים חלו שינויים מרחיקי-לכת במעמד החוקי של ההומוסקסואלים (שלסקי ואריאלי, 2001). מצב הזכויות הנוכחי של הלהט"ב (לסביות, הומואים, טרנסגינדרים וביסקסואלים) מגוון, והוא משתנה ממדינה למדינה; מדינות כמו קנדה, איסלנד ודנמרק הכירו במעמדם ואף מאפשרות נישואים והקמת משפחה, ואילו במדינות אחרות, דוגמת איראן ולוב, מטילים עונש מוות על קיום יחסי מין בין בני אותו מין או בין בעלי זהות מינית או מגדרית הנתפסת כחריגה (בן-דוד, 2009).

תחיקה הקשורה לקהילת הלהט"ב מבטאת את יחסיה של המדינה לזכות אזרחיה לזהות את עצמם כבעלי זהות זו, לקיים יחסי מין, לנהל מערכות יחסים ולהקים משפחות. על אלה נוספים חוקים הקשורים לאימוץ ופונדקאות, שירות בצבא, זכויות הגירה, רכוש וחוקים האוסרים על אפליה ועל פשעי שנאה, וחוקים הנוגעים ליחסי מין ולגיל ההסכמה (טמיר, 2000).

החקיקה הישראלית, הליברלית יותר כלפי הומוסקסואלים, היא חדשה יחסית. עוד בשנת 1977, החיל החוק הישראלי עונש של עד עשר שנות מאסר על יחסים הומוסקסואליים. ישראל היתה בין המדינות האחרונות לביטול חוק כזה (יונאי, 1998). פחות מארבע שנים לאחר מכן, ב-1981, תיקנה הכנסת את חוק שוויון הזדמנויות בעבודה, לפיו אין להפלות בקבלה לעבודה על רקע נטיות מיניות יהיו אשר יהיו. האיסור הפלילי על קיום יחסי מין בין גברים ועל "משכב שלא כדרך הטבע", איסור ששורשיו בחקיקה המנדטורית ופורש כאיסור על הומוסקסואליות, בוטל רק בשנת 1988. בשנת 1992 אסר המחוקק על אפליה בעבודה מטעמי נטייה מינית, כלומר איסור על אפליה בקבלה לעבודה, בתנאי העבודה, בקידום ובפיטורים. בשנת 1993 נאסרה גם בצבא אפליה בשל נטייה מינית. בשנת 1997 הורחב חוק איסור לשון הרע, כך שהוא אוסר ביזוי אדם לא רק בשל דתו, מוצאו ולאומו, אלא גם בשל מינו ונטייתו המינית.

בשנת 1998 ביטל הצבא כליל פקודות שעסקו בחיילים הומוסקסואלים (יונאי, 1998). עם זאת, במסגרת דיון בבג"ץ, שהתנהל בשנת 2000 ועסק בבקשה לאימוץ על ידי שתי נשים לסביות, הדגיש היועץ המשפטי לממשלה דאז, אליקים רובינשטיין, כי "גלוי וידוע כי יחסה של החברה הישראלית להומוסקסואלים ולסביות עדיין רחוק מלהיות שוויוני וכי בקרב חוגים רחבים בציבור תופעת הזוגיות החד-מינית נתפסת עדיין כתופעה חריגה" (בג"ץ 1779/99, ניקול ברנר-קדיש נגד שר הפנים; פ"ד נד (2) 368; בג"ץ 4252/00, שר הפנים נגד ניקול ברנר-קדיש).

מאז שנת 2006 מתיר החוק הישראלי לזוגות חד-מיניים לאמץ ילדים (בג"ץ ירוס-חקק, 2006). עם זאת, יישום החוק נתקל לעיתים בקושי. בשנת 2007 נזפה נשיאת בית-המשפט העליון, השופטת דורית בייניש, בנציגי משרד הפנים אשר סירבו לרשום לאימוץ זוג נשים לסביות, על אף קיומו של החוק (רודין, אלמוג ופז, 2009).

בישראל, בעת כתיבת שורות אלה, נישואים חד-מיניים אינם אפשריים, משום שסמכויות החיתון נתונות בידי בתי הדין הדתיים, הפועלים על פי זרמים שמרניים שאינם מכירים בנישואים מסוג זה. זוגות חד-מיניים ישראלים יכולים להתחתן במדינה אחרת, המאפשרת נישואים כאלה, במקרה כזה, יירשם במרשם האוכלוסין ובתעודות הזהות של בני-הזוג כי הם נשואים זה לזה, אף-על-פי שלא הוכרע אם נישואיהם אכן תקפים בישראל. רישום זה מעניק לזוגות חד-מיניים, במרבית מוסדות המדינה, זכויות של זוג נשוי לכל דבר.

מסגרת התקשרות אחרת, הפתוחה בפני זוגות חד-מיניים, היא להיחשב כידועים בציבור, וכך לזכות בזכויות רבות המוקנות לבני-זוג נשואים. זהו פתרון חלקי בלבד, הן משום שמדובר במעמד בלתי קבוע, הקשה יותר להגדרה ולהוכחה, והן משום שמעמד זה אינו מוכר על ידי כל גופי המדינה באופן גורף, ומחייב לא פעם מאבקים משפטיים לצורך קבלת זכויות. במקרים מסוימים, מקנה מעמד זה לבעליו רק חלק מהזכויות המוענקות לזוגות נשואים, לרבות הזכויות לילד (בן-דוד, 2009; טריגר, 2006; רוזנבלום, 2002).

נושא הנישואים החד-מיניים בישראל שנוי במחלוקת, אולם למעלה ממחצית הציבור הישראלי הביע תמיכה בנישואים חד-מיניים, ואף במתן הזכות לאימוץ ילדים על ידי זוגות חד-מיניים (בן-דוד, 2009). ככלל, התמיכה בזכות להורות בקרב בני זוג מאותו המין צברה בישראל בשנים האחרונות תאוצה משמעותית (רוזנבלום, 2012).

בהחלטת בית המשפט העליון בנושא רישום נישואים חד-מיניים אשר בוצעו בחו"ל, טען השופט אליקים רובינשטיין בדעת מיעוט, כי הרישום אינו סטטיסטי גרידא, אלא נודעות לו השלכות פרקטיות וחברתיות בעיני הציבור, הרשויות והמחוקק. לדברי השופט רובינשטיין, "רישום זוגות הומוסקסואליים מהווה למעשה גושפנקה רשמית של המדינה ליצירת תא משפחתי, המוכר רק במיעוט קטן ממדינות תבל" (בג"ץ בן-ארי, 2006). על בסיס זה הביע רובינשטיין את התנגדותו להחלטת הרוב (רודין, אלמוג ופז, 2009). לדברי עירית רוזנבלום, מייסדת ארגון 'משפחה חדשה', הפועל לשוויון מעמד הקהילה הגאה במדינת ישראל, זוגות חד-מיניים נזקקים לפתרונות בנוגע לניהולו של משק הבית המשותף, לגידול ילדיהם ולהבטחת זכויות ורכוש, אלא שמדינות רבות אינן מעניקות להם את זכויותיהם, לצד החובות שהן דורשות מהם (למלא (רוזנבלום, 2002; Mallon, 2004).

בשנת 2009 קבע המוסד לביטוח לאומי נוהל, על פיו ניתנות זכויות של חופשת לידה ומענק לידה לזוגות שערכו פונדקאות מחוץ לישראל. במרץ 2009 שילם לראשונה המוסד לביטוח לאומי דמי לידה לאב ביולוגי של תינוק שנולד באמצעות אם פונדקאית לזוג חד-מיני. ביולי 2010 אישר המוסד לביטוח לאומי לזוג גברים לחלוק את חופשת הלידה שלהם.³

³ לפי ארגון 'משפחה חדשה', הפועל לשוויון מעמד הקהילה הגאה במדינת ישראל, "לראשונה בישראל בני זוג גברים יקבלו זכויות לידה על בנותיהן שהובאו לעולם באמצעות פונדקאית / דמי לידה ומענק לידה ישולמו לשני אבות לתאומות". ראו באתר הארגון, בהודעה מ-7 במאי 2009.

בית המשפט העליון בישראל סיכם את עמדתו, נכון לעת כתיבת שורות אלה, בעניין הכרה בזכויות של גברים הומוסקסואלים שהביאו ילדים לעולם באמצעות פונדקאות בחו"ל, וקבע כי המדיניות הנוכחית בישראל היא מדיניות מפלה. השופט סלים ג'ובראן, בפסק דין של בית המשפט העליון מ-2011 (פלוגי נ' משרד הפנים והחוץ, בנושא הכרה של הורות בני זוג בני אותו מין של ההורה הלא ביולוגי, 566/11 : 81-1), כתב כך :

מדיניותה של המשיבה [המדינה], בכל הנוגע להורות, מפלה זוגות בני אותו המין, וזאת, לצד מניעה מוחלטת מזוגות בני אותו המין מלפנות למסלול של פונדקאות בישראל. מדיניות כללית זאת, הדורשת בכל אחד ממסלולי ההורות האפשריים, בישראל ומחוצה לה, מבני הזוג בני אותו המין להוכיח את "אמיתות" הורותם בבית משפט, ובו בזמן יוצרת "חזקת אמיתות" להורות של הורים הטרוסקסואלים היא מדיניות מפלה. היא מעצבת את הורותם של בני הזוג בני אותו המין כהורות ספק, הורות חשודה, הדורשת "מתת" מיוחד של המדינה בדמות ההכרה בה. מדיניות זו מבקשת לעצב את הזוג ההטרוסקסואלי כ"טבעי", אשר לשם התערבות בהורותו על המדינה נטל כבד להוכיח את אי כשירותם ההורים. מנגד, היא מטילה את הנטל על בני הזוג ההומוסקסואלי להוכיח את כשירותם להורות. מדיניות מפלה זו, לצד הפגיעה העמוקה בכבוד ובשיוויון, פוגעת גם בזכות החוקתית הקיימת לכל אדם לחיי משפחה. היא מתייגת קבוצת אוכלוסייה שלמה כמי שעל פי טבעה אינה כשירה להורות, כל זמן שלא הוכח אחרת. תפיסה זו זכתה כבר בעבר לביקורתם של בתי משפט.

הרשות השופטת, אם כן, נתנה תוקף לטענה כי זוגות הומוסקסואלים במדינת ישראל לא זוכים לאותן הזכויות כמו זוגות הטרוסקסואלים וקבעה, כאמור, כי מדובר במדיניות מפלה. זוגיות הטרוסקסואלית מתקבלת כ"טבעית" ו"מובנת מאליה", בעוד זוגיות הומוסקסואליות ניצבת מול עמדה ביקורתית, חשדנית מצד רשויות המדינה וחלה עליה חובת הוכחה. הדבר בא לידי ביטוי גם כאשר יש צורך בחוות דעת מקצועית הטוענת ל"טובת הילד" במשפחות כאלה.

הזוגות שהתראינו במסגרת מחקר זה נראים כמי שחיהם מתנהלים במעין "ואקום"; בתוך מרחב חלוצי שבו מעמד הזכויות שלהם אינו פוגש במציאות כפי שמקיימות אותה רשויות המדינה עבור יתר האזרחים, הנחשבים "נורמטיביים". כיצד, אם כן, משפיע הדבר על החוויה שלהם, כאזרחים וכהורים? כמו כן, כיצד משפיע הדבר על סביבת החיים של אותם זוגות הומוסקסואלים? אבקש לחקור שאלות אלה במסגרת הפרקים הבאים.

2. בחירות של אבהות הומוסקסואלית ואיפיון התא המשפחתי: איזון עדין בין

הורות גנטית ל"הורות חברתית"

הורות הומוסקסואלית והורות הטרוסקסואלית בראי המחקר המדעי

בשני העשורים האחרונים, עם הגידול במספר הילדים החיים במשפחות חד-מיניות (Golombok & Tasker, 2010), גדל העניין המחקרי בהשפעת הורים הומוסקסואלים על התפתחות ילדיהם. סקירות נרחבות של הספרות בנושא (Petterson, 1992; Tasker, 2005; Bigner, 1999), מחקר אורך מקיף שבוצע במספר מדינות בזמנים שונים (Petterson, 2005) וכן מחקרים נרחבים בבריטניה (Tasker & Golombok, 1997) ובאירופה (Bos Van Balen & Van den Boom, 2007), הצביעו באופן עקבי על העדר הבדל בהתפתחותם הרגשית, החברתית והפסיכיאטרית של ילדים ומתבגרים להורים הומוסקסואליים, בהשוואה לילדים אחרים, או ביכולותיהם ההוריות של גברים הומוסקסואלים לעומת הורים הטרוסקסואלים (Petterson et al, 2000; Miller, 1994; Harris, Scadden & Turner, 1990; Binger, 1999; Johnson & O'Connor, 2002). ממחקרים אלה עולה כי אבות הומוסקסואלים מצאו סיפוק רב יותר מגידול ילדם הראשון, וחוו מידה פחותה של חוסר הסכמה עם ההורה השני, בהשוואה לזוגות הטרוסקסואלים.

יתר על כן, זוגות גברים הומוסקסואלים שתיפקדו כאבות דיווחו על מידה רבה יותר של שביעות רצון ממהלך הלידה ומהזוגיות. הסבר אפשרי לממצא זה ניתן לייחס לכך שבזוגיות חד-מינית הסימטריה המגדרית בין בני הזוג מעודדת חלוקה שוויונית, דבר המעניק לכל אחד מבני הזוג חופש לבחור בתפקיד זה או אחר בבית (Rudrappa, forthcoming). על מימדי התופעה והנורמליזציה ההדרגתית שלה אפשר ללמוד ממחקרים אחרים (Wells, 2005) שהראו כי מחצית הגברים ההומוסקסואלים, שאינם אבות, רוצים ילדים או מניחים שירצו ילדים בעתיד. בקרב הנשאלים הצעירים יותר, בגילאי 20 עד 40, בלטה מגמה זו באופן מיוחד (Bigner, 1999).

האפשרות (לא) לבחור: מדוע זוגות הומוסקסואלים בוחרים להביא ילדים לעולם?

כאשר מסתכלים על האוכלוסייה ההטרוסקסואלית, ניתן לזהות לחץ חברתי, במיוחד כלפי נשים הטרוסקסואליות, להינשא וללדת ילדים. נשים, החל מגיל מסוים, עומדות תחת לחץ להביא ילד גם אם אינן נשואות, מחשש שתשארנה ללא ילדים וללא משפחה (סלע, 2011; ברנד, 2010; רוזמרין, 2011). לעומת זאת, גברים הומוסקסואלים החיים בזוגיות ללא ילדים לא נתפסים חברתית כמוזרים או כחריגים. על פניו, זוגות חד-מיניים, בניגוד להטרוסקסואליים, אינם נתונים לציפיות או ללחץ חברתי להקים משפחה ולהביא ילדים לעולם. מדוע, אם כן, בחרו הזוגות שהתראיינו להביא ילדים לעולם, על אף שלכאורה לא היו "חייבים" מבחינה חברתית?

לדברי רועי (זוג מס' 3), המתנסח כאן באירוניה, "אלה דברים שרוב הסטרייטים לא יכולים 'ליהנות' מהם, בגלל שהם פשוט לא גייז. [הם] [החברים הסטרייטים של רועי – רפ"א] [אומרים:] 'לכם ניתנה האופציה, בגלל שאתם זוג גברים, לא להביא לעולם ילד, אף אחד לא יגיד לכם 'למה לא הבאתם ילדים' או ילחץ עליכם. ידידה שלי [אמרה לנו:] 'למה אתם צריכים להביא ילדים? זה לא שה'ביציות' שלך נגמרות. תיהנו מהחיים, יש לכם הכל. ילד? זה יהיה מוזר ולא נחוץ לכם כרגע'". גבר הומוסקסואל, לפי ראייה חברתית זו, לא "אמור" לעמוד בפני הבחירה אם להביא ילדים לעולם או לא.

אם פעם נתפסה הקהילה הגאה כאוכלוסייה "משוחררת", שלא רוצה לגדל ילדים או "להתבַיֵּת", אלא לחיות חיים פרועים ונהנתניים ולפתח קריירה – הקולות הבוקעים כיום מתוך הקהילה עצמה מדברים אחרת. כפי שהחקיקה הישראלית הופכת בהדרגה לפרו-להט"בית, כך גם החברה בישראל מקבלת בהדרגה את הקהילה הגאה, בצורה אחרת.

אם בעבר הבחירה שעמדה בפני גבר הומוסקסואל, המעוניין להיות אב, היתה לחיות בשקר ולהינשא לאישה או באמצעות הורות משותפת, היום המצב משתנה; גברים הומוסקסואליים נכנסים לקשרים זוגיים, ובשלב מסוים עולה השאלה לגבי ילדים. "היה לי מאוד קל כגבר גייז להפנים לעצמי, שלא כמו לגבר סטרייט, אני יכול גם לחיות ולהיות בזוגיות ללא ילדים ואף אחד לא יגיד לי אחרת או 'ידרוש' ממני ילדים", סיפר גל (זוג מס' 5) כשנשאל על תקופתו כגבר צעיר, לפני עשרים שנה. "היום לדעתי זה מתחיל להשתנות", הוסיף.

היום, לאחר יציאתם מהארון של גברים הומוסקסואלים, עולה שאלת הרצון בזוגיות. "עם הפתיחות והקבלה הרבה יותר לנושא, זה לא משהו שאתה מחביא, אלא להפך. זה רצון כמו [שיש] לכל גבר סטרייט אחר. היום האנשים הסובבים את הקהילה הגאה, ואפילו ההורים, מנסים לשדך

לך זוגיות או 'דוחפים' אותך לאחת כזו. כשהמשפחה מפנימה את היותך 'גיי', היא לא רוצה שתשאר לבד", סיפר רועי (זוג מס' 3).

"לאחר כל הדרמה והבכי, כאשר הורי הבינו שאני 'גיי', לאחר זמן מסויים הם החלו לשאול אותי שאלות על זוגיות, [כמו] עם מי אני יוצא [...] בייחוד אמא שלי, שלא רצתה שאני אהיה לבד", סיפר בועז (זוג מס' 1). "היה לה חשוב שאני אמצא לעצמי את הבן-אדם שאיתו אוכל לחלוק את חיי, למרות כל הקושי שהיה לה עם זה בהתחלה. 'גיי', אבל [לפחות] לא בודד".

לאחר התפתחות הזוגיות אצל גברים הומוסקסואלים כאפשרות קיימת, מתחילה לעלות גם שאלת הילדים. יותר מכך, גם חברים ומכרים של זוגות הומוסקסואליים שואלים בעצמם את השאלה המוכרת: "אז מתי ילדים?". יצחק סיפר על החוויה שלו לאחר נישואיו למשה (זוג מס' 6): "היום, לאחר שזוג גייז מתחתן, הרבה מהסביבה שלו שואלת אותו: 'אוקיי, נו, מה עם ילדים?'. זה משהו שנכנס לסוג של נורמה. כשאתה בודד [לא בזוגיות – רפ"א], אז אולי הדברים לא כל כך נשאלים, אבל אם אתה בזוגיות – זה כאילו מובן מאליו שתצצה עכשיו ילדים".

שני גברים ואישה? הבחירה בהורות משותפת

מבין ששת זוגות הגברים שרואיינו לצורך מחקר זה, התייחסו כמה מהם להתמודדות עם השאלה של שילוב צלע נשית להורות ההומוסקסואלית: האם יש להכניס אישה לתוך תא משפחתי המורכב משני אבות וילד?

מדבריהם עלה כי ההתלבטות הופיעה תחילה בעקבות לחץ מצד המשפחה המורחבת. הבחירה שלא ללכת בדרך של הורות משותפת – של בני הזוג יחד עם אישה – התעצבה נוכח חששות שונים: האחד, שהאב (או האבות) ישמש כתומך כלכלי, "ספונסר" בלבד של הילד המשותף; השני, חוסר תקשורת עם האם; השלישי, חוסר רצון להכניס צלע שלישית לתוך הזוגיות הקיימת; והרביעי, מתוך השפעה של זוגות הטרוסקסואלים, שנמנעו אף הם מ"משולש" הורי.

"התחלנו לבדוק אופציות", סיפר בועז (זוג מס' 1) על שאלת שילובה של צלע נשית, אמהית במערכת ההורות ההומוסקסואלית. "בהתחלה עלתה האופציה של הורות משותפת, ומהר מאוד – תוך יומיים – זה ירד מהפרק. לא שזו לא היתה אופציה ריאלית. לכל הומו יש את חברת הילדות שגדלה איתו, ומוכנה [לזה], וזה אפילו מתבקש לעשות איתה ילד, אבל כשאתה חי בזוגיות, הורות משותפת זה דבר בלתי אפשרי. זה להכניס צלע שלישית, שאין לה מקום בתוך זוגיות מתפקדת ואוהבת".

הזוגות שהתראיינו לא דחו על הסף אפשרות של הכנסת צלע נשית אל התא המשפחתי. אך מתוך הראיונות עלה כי ביקשו לשמור על זוגיותם כמסגרת שלמה ולא לכלול בתוכה שותפה נוספת. הזוגות עצמם ראו בצירוף אישה אפשרות "קלה" למימוש, משום שהיא ניתנת להשגה, אך זו לא הלמה את הזוגיות ואת הרצון לשמור על התא המשפחתי שלהם. בעוד שאצל גברים הומוסקסואלים בודדים האפשרות של הורות משותפת כזו עולה על סדר היום, אצל הזוגות שהתראיינו רווחה ההנחה שצעד כזה עלול לחבל במרקם הזוגיות.

רועי ונתן (זוג מס' 3) סיפרו סיפור שונה. "המשפחה של נתן נתן הגיעה אלינו הביתה באותו יום ונתנה לנו מספר טלפון של זוג לסביות שאיתן הם רצו שנעשה ילד. נתן היה נגד [הרעיון] באופן מוחלט, ואפילו לא רצה להתקשר ולברר", סיפר רועי. בגלל הלחץ שהיה נתון לו מצד הוריו, רועי התקשר אליהן, אבל כאשר דיבר איתן, היה ברור לו ש"זה לא זה". "הן פשוט רצו מישהו שיעזור להן לממן את הילד, לא מישהו שיעזור לגדל את הילד", שיחזר. "לדוגמה, הן אמרו לנו שיכמובן שבשנה הראשונה הילד יהיה איתנו, הוא לא יישן אצלכם, 'בשנה השנייה אנחנו נראה מה מצב הילד וכמה הוא רוצה לישון אצלכם' וכדומה".

ניתן לזהות בדברי המרואיינים רצון לגדל את ילדיהם-שלהם בעצמם; לא כהורים הפוגשים את ילדיהם בסופי-שבוע, ולא כהורים תחת משמורת משותפת אלא כהורים במשרה מלאה. התנאים שהציעה האפשרות של הורות משותפת עם אישה לא תאמו את שאיפתם של בני הזוג להורות; כך, הרצון לגדל ילד ולהיות משפחה בפני עצמה גברו על ההחלטה לפנייה להורות משותפת. אפשרות זו עלתה, מתוך סיפורם של רועי ונתן, כאקט תועלתני בלבד. עם זאת, לחץ מצד בני המשפחה המורחבת גרם להם לנסות ולפנות לתהליך כזה, למרות הדעה השלילית בנושא של לפחות אחד מבני הזוג. עולה כי לדעתם של ההורים של בני הזוג היה משקל בעצם הבחירה בבניית משפחה; לכן העידוד או האישור, לכאן או לכאן, השפיע על בני הזוג שניסו לרצותם.

גם רון ודני (זוג מס' 4) חשבו תחילה על הורות משותפת, אך פסלו את האפשרות במהרה. "היה לנו מאוד מוזר להכניס מישהי למשפחה", אמר רון, "כאילו אח שלי ואשתו – אם אשתו לא היתה יכולה ללדת – היו עושים את זה עם אישה אחרת שתהיה האמא של הילדים ותגדל אותם. זו צלע שלישית שהיא מאוד מיותרת ובלתי אפשרית מבחינתנו. אולי למישהו שהוא רווק זה כן יכול להתאים, אבל לא לזוג. לא שאני שופט כאלה שכן בחרו בתהליך כזה. מסתבר שזה כן מתאים לא רק לרווקים גייז, אלא גם לזוגות שהם ביזוגיות פתוחה' ולא ממש בזוגיות, או שאחד רוצה ילדים

והשני לא. זה אכן פתוח לווריאציות שונות של זוגיות, אבל לא לזוגיות 'שמרנית'. לבסוף גם הרעיון הזה נפסל אצלנו", סיכם.

ניתן להתרשם מדבריהם של רון ודני כי הורות משותפת אכן קיימת כאפשרות, אך כזו שמתאימה לאנשים מסוימים ולזוגות מסוימים: למשל, אצל גברים בודדים שלא נמצאים בזוגיות ולא מעוניינים לגדל לבד את הילד. במקרה של זוגיות הומוסקסואלית, כאשר אחד מבני הזוג אינו מעוניין בילד, קיימת האפשרות לתת את המשמורת לאם או לחלוק איתה, ובכך לפתור את הקונפליקט.

מבחינת גל ודן (זוג מס' 5), "הורות משותפת אף פעם לא היתה אופציה. אם כבר, האופציה לילד מאומץ כן נלקחה בחשבון", אמר גל. "אבל ידענו שאם זה לא ילד שלנו, מתהליך פונדקאות, אז נחיה ללא ילדים. [מבחינתנו] אין התפשרות על הורות משותפת. לא הייתי רוצה שהילד יתחלק ביני לבין האמא, כמו [אצל] זוג גרוש, ובנוסף [לכך] הבן-זוג השני יסבול, כי הוא לא יהיה בתמונה של 'לגדל את הילד'. זה ממש לא בא בחשבון".

גל ודן לא ראו בהורות המשותפת אפשרות מבחינתם; גל אף הרחיק לכת: "הוא אמר שאם זו האפשרות היחידה להביא ילדים לעולם, אז אנחנו נוותר על ילדים", סיפר דן. משתמע אפוא, שעבור גל ודן הזוגיות היתה יכולה לבוא על חשבון ילדים. השימוש במילה "צלע שלישית" מחדד את העניין. גל סיפר: "אני ובן זוגי דן, אנחנו צלע אחת שמורכבת משניים. ברגע שנכניס אישה, שהיא זו שתגדל את הילד, והילד יהיה גם רשום אך ורק על שם אחד האבות, [...] זה מפרק את התא המשפחתי. זה הופך אותך ממשפחה אחת מלוכדת לשתי משפחות שאנחנו יודעים על פי רוב שזה לא עובד". שימוש בהקבלה לזוגות הטרוסקסואלים מחדד את הרצון בזוגיות הומוסקסואלית להורות בלעדית: "כל זוג סטרייטי אחר היה אומר ועושה את אותו הדבר", סיכם דן.

מתוך קריאה בדברים העולים מתוך הראיונות ניתן להבין כי הזוגות ההומוסקסואלים מנסים לטעון בדרכם כי הם אינם שונים מזוגות הטרוסקסואלים, וככאלה גם הם רוצים ילד שלא יצטרכו "לחלוק" עם אחרים. ההעמדה של זוגות הגברים כמשפחה "אחרת", "שונה", לא "נורמטיבית", היא זו שגורמת ללחץ ולפנייה לאפשרות של הורות משותפת. אלא שאפשרות זו, כפי שניתן להבין מדברי המרואיינים, לא מתיישבת עם השקפותיהם ורצונותיהם של מי שמבקשים להפוך לאבות.

מדברי המרואיינים עלה כי לדעתם הורות משותפת יכולה להתאים לגברים בודדים או, כאמור, לזוגות בהם אחד מבני הזוג אינו רוצה ילד, אך במקרה של זוג גברים המעוניין באבהות – הדבר יכול ליצור התנגשויות וניגודים בין האם הביולוגית לאב הביולוגי, לא כל שכן, מול האב הלא-ביולוגי, שמעמדו עמום עוד יותר, ובכך ליצור איום על המערכת הזוגית ולהוביל לקרע בה.

אפשרות הבחירה באימוץ

כאשר פנו להליך של אימוץ בחו"ל, נפלו רועי ונתן (זוג מס' 3) קורבן למעשה הונאה: "לאחר חמש שנים של זוגיות, החלטנו שאנו רוצים ילדים. בזמנו, פונדקאות לא היתה הליך פופולרי, ולא היה ידוע על שום זוג שעשה תהליך כזה בארץ. בנוסף, הבן-זוג שלי לא היה מעוניין [בהליך כזה]. ההחלטה היתה ללכת לכיוון של אימוץ, וזו היתה אחת ההחלטות הגרועות", סיפר רועי. "התחלנו את הליך האימוץ במולדובה, ולאחר שהבנו שמשקרים אותנו החלטנו בהמלצת זוג חברים לעבור להליך באורוגוואי. לצערנו, התברר שבמדינות העולם המתפתחות, כדי לאמץ ילד, המצב הוא שאני צריך לשקר שאני סטרייט וחי עם בת זוג. לקחו מאיתנו כ-3,000 דולר, וכשראינו ששום דבר לא קורה, הבנו שהיינו תמימים".

"האופציה הראשונה עליה חשבנו היתה אימוץ. התחלנו בזה כי מאוד רצינו ילד משלנו", הסביר רון (זוג מס' 4) ותיאר תהליך דומה לזה של רועי ונתן. "אימוץ בחו"ל היה אז בחיתוליו. גבר יחיד היה יכול לאמץ, ולכן התחלנו את הליך האימוץ בשקר: שרק אחד מאיתנו הוא ההורה המאמץ, והוא סטרייט שגר עם אישה. בנוסף גם שילמנו כמה אלפי שקלים בשביל תחילת ההליך. אחרי תקופה מסוימת הבנו ש'נכוונו'. ראינו שזו עבודה בעיניים, והבנו שאין לנו מספיק כסף בשביל להשתעשע בזה ולכן הפסקנו. אם היינו מבוססים יותר ובטוחים בעצמנו ובתהליך, אולי היינו מצליחים. היינו בין הזוגות הראשונים בארץ שהתחילו את הליך האימוץ במולדובה. לא ידענו אז מה אמיתי ומה לא. כל פעם ביקשו מאיתנו עוד ועוד כסף, ובסוף ויתרנו".

רון ודני מצאו אפשרות נוספת בתוך מגוון האפשרויות: "עם כל הצמא שלנו לילדים, בעצם ויתרנו על הרעיון של הורות, ו'אימצנו' חייל גיי ונתנו לו קורת גג [רון ודני לקחו, למעשה, תחת חסותם את החייל, אך לא כאימוץ רשמי – רפ"א]. הוא היה בארון. המשפחה שלו, שגרה בירושלים, לא ידעה שהוא גיי, והוא היה בודד גם מבחינת ההתמודדות עם הזהות המינית שלו וגם מבחינת חיי החברה. החלטנו 'לאמץ' אותו, וכך קרה שהוא התגורר אצלנו כחמש שנים. היה לו

חדר משלו. היינו לו ממש כהורים. כיום הוא נמצא בזוגיות של כמה שנים עם בן זוג, ואנחנו חושבים שחלק מזה קשור לחינוך שלנו. אחרי שהוא עזב, די ויתרנו על הרעיון של הורות, עד שנפתחה האפשרות של פונדקאות בהודו".

מרבית הזוגות (ארבעה מתוך שישה), אם כן, אכן חשבו על אימוץ לפני הפנייה לפונדקאות, או שתיכננו אימוץ לצד הפונדקאות. השאיפה להורות בקרב הזוגות ההומוסקסואלים המרואיינים בולטת ומתעצמת, שכן רוב הזוגות גם דיווחו שהיו רוצים ילדים נוספים, אם באמצעות פונדקאות ואם במסגרת אימוץ. לעומת זוגות הטרוסקסואליים, המעניקים חשיבות גדולה לצאצאים גנטיים (דונת, 2010) ולכן לרוב יעדיפו פונדקאות על פני אימוץ, אצל זוגות ההומוסקסואלים אחד ההורים תמיד יהיה לא מקורב גנטית לצאצא, וייתכן שזהו הבסיס לפתיחות היחסית הרבה שביטאו המרואיינים.

"פתאום יש אור בקצה המנהרה": על קשר גנטי והחלטה מי יהיה האב הביולוגי

סוגיה נוספת באיפיון המודל הפונדקאי היא שאלת זהותו של האב הביולוגי, זה שיתרום את הזרע להליך הפונדקאות. בחירת זהותו של האב הביולוגי עלולה ליצור מתח בין בני הזוג. להחלטה זו משמעות דרמטית יותר כאשר הליך הפונדקאות מתבצע במדינה מתפתחת, כמו הודו או גאורגיה, בהן הליך קליטת הזרע מתבצע בכל פעם בנפרד, עבור אב יחיד (שלא כמו בארה"ב, שם קיימת האפשרות להחזיר יותר מזרע אחד).

מדברי המרואיינים שהשלימו את ההליך בהצלחה עלה כי החלטה על תורם הזרע התגמדה נוכח הרצון העז להקים משפחה ולהפוך להורים. "כמו לכל החלטה לא פשוטה, יש את הצדדים החיוביים והשליליים", הסביר רועי (זוג מס' 3). "לפעמים הרצון לילד ביולוגי, שהופך פתאום לדבר אפשרי, הופך אותך לאגואיסט. פתאום, בנקודה מסויימת בחיים, אתה מבין שיש [לך] אפשרות לילד ביולוגי משלך, ושחייבת להתקבל החלטה של מי יהיה הזרע. לעומת מצב של אימוץ, האפשרות הזו הופכת את [בני] הזוג לסוג של אגואיסטים. לכל אחד פתאום, במקום מסויים בתת-מודע, יש הרצון לתרום את הזרע. אם כבר ניתנה האופציה, ואתה משלם עליה הון, אז פתאום יש חלק בתוכך שרוצה שזה יהיה גנטי שלך".

עם זאת, כשנשאלו לגבי הסוגיה, הדגישו המרואיינים כי החלטה התקבלה תמיד בהסכמת שני הצדדים. בחלק מהמקרים, הבחירה באב הביולוגי הפכה בסופו של דבר לאקראית או

לכזו שהתאימה למצב העניינים באותו רגע; ובכל מקרה כל הזוגות תיארו מצב של הסכמה, ללא עוגמת נפש לאף אחד מבני הזוג.

המשניות של הסוגיה הגנטית, אל מול התשוקה להורות, הובלטה על ידי הזוגות שרואיינו. גישה זו איננה מובנת מאליה, בפרט בישראל, בה החשיבות המיוחסת להורות ביוגנטית היא רבה ומובנית גם כאופן של מימוש עצמי והשתתפות חברתית. העובדה כי ישראל היא המדינה בעלת שיעור הפיריון הגדול ביותר בעולם המתועש והמממנת הנדיבה בעולם של טיפולי פוריות מחזקת תיאור זה (סלע, 2011; ברנד, 2010; בירנבוים-כרמלי, 2010).

מדינת ישראל מטפחת אידיאולוגיה פרו-נטליסטית, קרי מערך של אמונות, עמדות ופרקטיקות המעודדות ילודה, מרוממות את תפקיד ההורות ומדגישות את היתרונות שבהולדת ילדים וגידולם. לא מעט מחקרים (ברקוביץ, 2002; דולב-השילוני, 2004; גולדין, 2007) מראים כי במדינת ישראל הקמת משפחה ו"תפקיד" האם מועלים על נס, חוצים גבולות אתניים ומעמדיים, ומשותפים למרבית האוכלוסייה. אידיאולוגיה זו מתבטאת בעידוד ילודה אקטיבי ורחב היקף. באקלים זה, הורות נתפשת כברירת מחדל תרבותית שאין עליה כמעט עוררין (דונת, 2010).

בניגוד להכללה זו, עלה מתוך דברי המרואיינים כי עבורם, ההחלטה על האבהות הגנטית לא היוותה עניין מהותי. עצם העניין להפוך להורים, ללא קשר ישיר לגנטיקה, הוצג כמרכזי יותר בהחלטה. כפי שסיפר אסף (זוג מס' 2): "הדגש אצלנו הוא נפש וגוף, ולא גנטיקה. היה לנו ברור, מתוך הזוגיות והדינמיקה שלנו, שהזרע של בן זוגי הוא זה שיילקח, גם בגלל הנוחות: החלטנו שחן יהיה האב, בגלל שהוא מורה ויותר קל לו לסדר את חופשת הלידה מאשר לי [אסף עובד כגרפיקאי שכיר – רפ"א]. לא היה משהו שנתנו עליו יותר מדי את הדעת. מבחינתנו, יכולנו גם לקבל ילד מפונדקאות, שלא שייך גנטית לאף אחד מאיתנו".

בקרב זוגות הטרוסקסואלים, רווחה ההעדפה של ילד הקשור אליהם באופן גנטי על פני ילד אימוץ מאומץ. לפיכך, כאשר האישה אינה יכולה להרות, מעדיפים רבים לבחור בפונדקאות מאשר באימוץ (בירנבוים-כרמלי, 2010). לעומת זאת, מתוך ששת הזוגות שרואיינו במחקר זה, דיווחו ארבעה כי פנו לאימוץ לפני שפנו הפונדקאות. גם כשעברו להליך של פונדקאות, העניין הגנטי לא שיחק תפקיד מרכזי עבורם. יתכן שהסוגייה הגנטית משנית אצל זוגות גברים הומוסקסואליים משום שתשוקתם להפוך לאבות עזה מאוד, כפי שניתן להבין מההחלטה על הצעד המורכב והתובעני של פתיחה בהליך אימוץ בינלאומי או פונדקאות. לפיכך, המשכיות גנטית לא היוותה מטרה בפני עצמה, אלא אמצעי להשגת אבהות. רעיון זה רחוק מזה של הריוח בחברה ההטרוסקסואלית, המקדשת את ההמשכיות הגנטית.

לדבריו של אסף (זוג מס' 2), "רצינו לקיים משפחה; לא עניינה אותנו הגנטיקה, אלא האפשרות להיות אבות, להפריח חיים ולגדל ילדים שיתרמו לעולם הזה. הדבר היחיד מבחינה גנטית שחשוב לאוטוביוגרפיה של הילדים הוא שהם יידעו שבן זוגי הוא האב הביולוגי שלהם ושהתורמת היתה מהודו, כמו גם הפונדקאית. אבל לא מעבר [לכך]. לנו, כהורי הילדים, עניין הזרע היה משהו רנדומלי. לכן גם חשבנו קודם על אימוץ. אנחנו רוצים להיות הורים; הביולוגיה לא משנה לנו".

יחד עם זאת, הזוגות שהיתה בידיהם אפשרות כלכלית לפתוח הליך פונדקאות כפול, שכלל שימוש בשני זרעים, ולא בזרע יחיד, לא היססו לעשות כן. "בגלל שהתהליך נערך בארה"ב, היתה לנו את האופציה להחזיר שני זרעים, וכך לא היינו צריכים להתלבט", רועי ונתן (זוג מס' 3) סיפרו. "לא שזה היה חשוב לנו; מבחינתנו רצינו ילדים", הוסיף רועי. "בסוף, החדירו לשתי ביציות את הזרע שלי, ולשתי ביציות את הזרע של בן זוגי. היתה קליטה בשתי ביציות מתוך הארבע. לא ידענו, או לא חשבנו שיש צורך לדעת, אילו זרעים נקלטו באילו מהביציות. וכך בעצם התחלנו תהליך היריון עם תאומים".

במקרה של רון ודני (זוג מס' 4), לסוגיית הגיל הביולוגי של השניים היה משקל בעל משמעות. השניים בחרו בפונדקאית נוספת, כדי להגדיל את הסיכוי להיריון מוצלח כבר מהניסיון הראשון. "ההחלטה מי יהיה האב הביולוגי לא עלתה אפילו", העיד רון. "ברגע שניתנה לנו האופציה לילד ביולוגי משלנו, מלכתחילה ידענו שנרצה יותר מילד אחד, כלומר ילד אחד לפחות לכל אחד מאיתנו. לכן החלטנו שאנחנו לוקחים שתי פונדקאיות במקביל ומזריעים כל אחת בזרע עם אותה הביצית. ידענו שזו כנראה ההזדמנות האחרונה שלנו, ראשית בגלל הגיל – אנחנו מבוגרים יחסית [רון היה בן למעלה מארבעים באותה עת; דני בן חמישים – רפ"א], ואם היינו סטרייטים, היום שנינו כבר היינו יכולים להיות עם נכדים. שנית, פחדנו שהיום נותנים לעשות פונדקאות בהודו, ומחר יבטלו את כל העניין, ושוב נישאר ללא מוצא". המרכיב הגנטי קיים אפוא בתמונה ("ידענו שנרצה ילד אחד לפחות לכל אחד מאיתנו"), אולם מקומו נראה מרכזי פחות מכפי שנפוץ בעולם הטרוסקסואלי.

רון ודני, זוג בוגר, שאף להורות במשך עשור, לאחר ניסיונות כושלים של אימוץ. עם האפשרות להליך פונדקאות, החליטו השניים שייקחו את ה"מתנה" הזו, לדבריהם, "ילכו איתה עד הסוף" ויבצעו שני תהליכים במקביל. הרצון למשפחה גדולה והחשש שמא יספיקו להוציא אל הפועל רק הליך אחד – הן עקב גילם המתקדם והן נוכח המעמד החוקי הארעי של ההליך – דחפה

אותם לכך. רון סיפר: "ההרגשה היתה שלאחר כל הניסיונות הצורמים לילדים, ואף עם ההשלמה שלא יהיו לנו ילדים, פתאום יש אור בקצה המנהרה [...] והרצון לילד נגלה לפניך. החלטנו פשוט שזה עכשיו או לעולם לא, ולכן פשוט החלטנו לקחת עוד קצת הלוואה ולעשות שניים במקביל. הפחד שלא נוכל אחר כך לעשות עוד ילדים היה נתון לפנינו בבחירה כמובן".

בגלל הפרש הגילאים הגדול בין גל ודן (זוג מסי 5), החליטו השניים שזהות האב הביולוגי ("תורם הזרע") תופקד בידי גל, הבוגר מבין השניים. גל גם היה זה ששילם על ההליך, וייתכן שגם לכך היה משקל בהחלטה. "הדילמה מי יהיה תורם הזרע לא היתה קשה אצלנו", מספר גל. "אני בן חמישים וקצת. ידענו שאת הילדים הראשונים נעשה עם הזרע שלי, ובעתיד נעשה [ילדים נוספים] עם הזרע של דן, שצעיר ממני בשלוש-עשרה שנה. דן דווקא היה מרוצה מהרעיון. הוא רצה ילדים, אפילו יותר ממני, ודווקא הרעיון שהילדים יהיו מהזרע שלי דחף אותנו עוד לרצות". דן סיפר: "מבחינתי, לאמץ או להביא ילד מפונדקאות זה היה אותו הסיפור. לכן אף פעם לא הפריע לי שהזרע יהיה מגל, שגם היה נחוש לתרום אותו עם הילד הראשון. לי זה ממש לא שינה. רציתי פשוט ילד לגדל עם האיש שלי".

בשני המקרים האחרונים, העלות הכספית של הליך הפונדקאות היתה בידי של בן הזוג הבוגר יותר, שמימן את ההליך; אך ההחלטה בין בני הזוג מי מהם יהיה האב הביולוגי היתה, לדבריהם, פשוטה למדי: בן הזוג המבוגר מבין השניים (במקרה השני, גל, שהיה בן 52 באותה עת, ומבוגר מדן בעשרים שנה), הוא זה שנתן את הזרע. בנוסף לכך, דן, הסובל ממגבלה רפואית, העדיף את הזרע של גל. על פי דברי המרואיינים, ההחלטה לא יצרה מתיחויות או ויכוחים בין בני הזוג; ההפך מדויק יותר, שכן בן זוג הצעיר לא רק שתמך ברעיון, אלא אף חשב שזה רעיון טוב. "עדיף להתחיל עם גל, שהוא מבוגר יותר", אמר דן. "הרי גם מבחינה רפואית יש השלכות לזרע בגיל מאוחר". נכון לכתובת שורות אלה, דן וגל דוחים בכמה שנים את ההחלטה על היריון נוסף, באמצעות הליך פונדקאות, עם הזרע של דן. "הגנטיקה היתה פחות חשובה. רציתי משפחה. [...] לגדל ילדים יחד עם בן זוג, זה היה חלום ילדות", סיפר דן.

על ההחלטה להעדיף את אפשרות הפונדקאות, אמר חן (זוג מסי 2): "החלטנו להתחיל עם פונדקאות, כי לא היתה אפשרות לקבל אימוץ מגיל ינקות, אלא רק מגיל חצי שנה לפחות. הילד נמצא בבית יתומים, ולדבריהן [של סוכנויות האימוץ] [הילד] לא מקבל אהבה וחיבוק כשצריך, ולכן זה משפיע על האישיות שלו, בין אם נרצה ובין אם לא נרצה, ולכן לא משנה כמה נעטוף אותו באהבה, עדיין יהיה קשה, במיוחד לנו כמשפחה טרייה. לכן החלטנו שאנחנו רוצים ילדים

מפונדקאות קודם, כדי לבנות משפחה חזקה שתוכל להכיל אחר כך גם אימוץ. זו אופציה שאנחנו עדיין מאוד מעוניינים בה".

"דנ"א זה רק מולקולה": האיזון העדין בין הורות גנטית ל"הורות חברתית"

עד כה נבחנו סוגיית האימוץ וסוגיית ההורות המשותפת בקרב אבות הומוסקסואלים. כחלק מתהליך הבחירה והאיפיון של התא המשפחתי ההומוסקסואלי, איזה משקל נתנו הזוגות השונים להיבט הגנטי בכללותו? במילים אחרות, באיזה מובן או באיזו מידה נטו להעדיף ילדים גנטיים על פני ילדים ילדים מאומצים (או להפך)? ארבעה מתוך ששת הזוגות שהתראיינו ניסו להוציא אל הפועל הליך אימוץ, כאמור, לפני שהחלו בהליך הפונדקאות. אחד הזוגות אף הדגיש את הרצון לשלב בין משפחה גנטית למשפחה מאמצת: "הפנטזיה שלי היתה משפחה מרובת ילדים", סיפר בועז (זוג מס' 1). "ילדים גנטיים, יחד עם ילדים מאומצים, זה דבר נפלא לדעתי. לאחר שכל הניסיונות לאימוץ לא צלחו, בן זוגי רצה לוותר. הוא אפילו אמר שאם לא הייתי רוצה את זה כל כך, לבד הוא בחיים לא היה הולך על זה, וכנראה שהיום היה בלי ילדים".

"תמיד חלמתי על זוגיות, חתונה כזו או אחרת – לא ברבנות כמובן, כי אני לא סובל את המוסד הזה – ילדים וכמה שיותר, כלבים וגדר לבנה של בית קטן עם גינה", המשיך בועז. "זו פנטזיה שהיא די ריאליסטית לכל הטרנסקסואל, אך לא ממש לכל הומוסקסואל. אף פעם לא הפסקתי לפנטז ולחלום. אני מאמין שהחלומות והשאיפות הן אלה שהובילו אותי לאן שאני היום". כך, במקרה הזה, הרצון של אחד מבני הזוג סייע להביא את בן הזוג השני לכדי ההחלטה להביא ילדים, ולא לוותר: "לא נתתי לעצמי, ולנו כמשפחה, לוותר על החלום, למרות שבן זוגי ויתר", הוסיף בועז. "אני הייתי זה ששיכנע אותו להיכנס להרפתקה הזו שנקראת פונדקאות. היא היתה מאוד טרייה וחדשה בזמנו".

"החלום של משפחה גדולה, עם חתונה ובית בערבה, הוא משהו שתמיד פינטזתי [עליו]", סיפר חן (זוג מס' 2), "לא יודע אם זה היה כי ידעתי שאני שונה ושהדברים יילקחו ממני אם אדבוק בהיותי הומו, או שפשוט רציתי שיקבלו אותי כפי שאני, שזו בעצם היתה השאיפה שלי". ניתן לזהות כי המשאלות ה"מסורתיות" של חלק מהמראיינים מצביעות על רצונם להיות מוכרים ומקובלים, ולא כקבוצת מיעוט שנמצאת בשולי החברה. ייתכן כי זהו מקורו של הרצון העז

ל"משפחה גדולה, עם חתונה ובית בערבה", כחלום של זוגות הטרוסקסואליים שהמרואיינים רוצים לדמות להם.

על השוליות של המטען הגנטי של הילד מבחינת ההורים, אמרו רועי ונתן (זוג מס' 3): "מבחינתנו, דני"א זה רק מולקולה. אנחנו היינו מאוד בעד אימוץ. פחות חשובה הגנטיקה, ויותר חשובים הילדים עצמם, המשפחה. לא איפשרו לנו את זה אז [אימוץ], אבל אולי בעתיד הרחוק זה עוד יקרה".

לסיכום פרק זה, עולה כי המרואיינים הציגו את הקשר הגנטי אל הילד כמשיני בחשיבותו לעצם ההיחפכות להורה, בהשוואה לזוגות הטרוסקסואליים. בועז ואיתי (זוג מס' 1), חן ואסף (זוג מס' 2), רועי ונתן (זוג מס' 3) ורון ודני (זוג מס' 4), התחילו כולם בהליך אימוץ, לפני שוויתרו ועברו להליך פונדקאות. כל המרואיינים ביטאו כמיהה להורות עשירה ומשמעותית, הכוללת יותר מרצון להמשכיות גנטית. אצל חלקם, הקשר הגנטי היה חשוב למשפחות המורחבות של בני הזוג יותר מאשר לבני הזוג עצמם. במקרים אלה, ניכר כי היה קיים רצון לרצות את ההורים של בני הזוג – מי שיהפכו לסבים ולסבתות – ולעיתים זו היתה הסיבה שדחפה אותם לרצות בצאצא גנטי, כמו במקרה של משה ויצחק (זוג מס' 6). עם זאת, כאשר הפכו הזוגות להורים בסופו של תהליך, המשפחה המורחבת הסיטה הצידה את הסוגייה הגנטית, וההתייחסות לילדים היתה שווה ללא קשר לשאלת האבהות הגנטית (על כך בהרחבה בפרק הבא).

אלמנט נוסף, העולה מתוך הדברים, הוא קבלתם של ההורים ההומוסקסואלים את הורותם כהורות "מיוחדת", שקודם לא חשבו שיוכלו להגשימה. "אם אופציית אימוץ היתה אופציה ריאלית וקיימת לזוגות הומוסקסואלים במדינת ישראל, היינו הראשונים להתייצב", אמר רון (זוג מס' 4). מרגע שהפך הליך הפונדקאות לאפשרי מבחינה טכנולוגית וחוקית, הוא בבחינת "מתנה" לא מובנת מאליה מנקודת מבטם של האבות ההומוסקסואלים.

בעוד שהחלטה מי יהיה האב הביולוגי בהליך הפונדקאות לא היוותה מקור לבעיות, ציינו כל המרואיינים שהמערכת הזוגית שלהם לא היתה יכולה לשאת כניסה של צלע שלישית של אישה לתוכה. מבנה אפשרויות זה ממחיש את המשמעות הייחודית של המודל המשפחתי בקרב הורים אלה. אצל זוגות הטרוסקסואלים ההורות מתפתחת כתולדה "טבעית", "מובנת מאליה" של מהלך החיים, תהליך שהמרכיב הגנטי של מימושו אף הוא מובן מאליו; על רקע מרכזיות זו, בולטת עמדתם הרגועה של האבות ההומוסקסואלים, שהתבטאה לא רק בקלות בה בחרו בתורם הזרע אלא גם בפנייה נטולת ההיסוס לאימוץ.

כיצד מתחברים תסריטים נורמטיביים של משפחה ושל הורות לרצונותיהם של המרואיינים כגברים הומוסקסואלים, ואילו מחירים הם מוכנים לשלם כדי לממש אותם? ייתכן שהמרחק והקירבה אל זוגות הטרוסקסואליים מתקשרים לדימויים הנורמטיביים (שהוזכרו לעיל על ידי המרואיינים) ולרצון להידמות להם: "משפחה", "ילדים", "חתונה", "בית בערבה", "גינה". גברים הומוסקסואלים, השואפים להשתלב בתסריט הנורמטיבי, מבקשים לקנות לעצמם "כרטיס כניסה" לחברה הישראלית, שאחד ממאפייניה הבולטים הוא גישת ה"פרו-הולדה". יתכן כי השאיפה שליוותה אותם מגיל צעיר – לדמות ולהתקבל לקבוצה החברתית הדומיננטית – קשורה בחוויית השונות, המייצרת בתורה תחושת נחיתות, בעוד מימוש סמלי סטטוס ("חתונה", "ילדים", "בית") מעניקים גושפנקא להיות "כמו כולם". נראה כי המרואיינים אמנם פעלו ככל יכולתם, ואף שילמו מחירים לא מעטים, כדי להגשים שאיפה זו.

3. "גיי עם ילדים הוא כבר רק 'חצי גיי': יחסי אבות גאים עם הוריהם ועם בני המשפחה המורחבת

הולדת ילדים כגורם מקרב לסביבה

לאחר שהפכו לאבות, במסגרת משפחה חד-מינית, נדרשים בני הזוג להתמודד עם בחירתם מול הסביבה, הפעם תחת זהות חברתית חדשה. בעוד שקודם להפיכתם לאבות, עיקר האינטראקציה שלהם עם הסביבה היתה כגברים הומוסקסואלים, לאחר הלידה הם ניצבים מולה כאבות. ניתן לדבר רבות על התהליכים שעוברים גברים עם הפיכתם לאבות. בהקשר הנוכחי, אתמקד בשינויים המגיעים מהסביבה כלפי גברים הומוסקסואלים שהפכו לאבות, וחזרה מהם אל סביבתם.

סיפרו בועז ואיתי (זוג מס' 1): "אנחנו כן מושכים תשומת לב מהסובבים. זה עדיין לא רגיל שזוג גברים ילך עם שני תינוקות. אנשים מזהים שאנחנו לא אחים או סתם ידידים, אלא זוג לכל דבר. זו יציאה מהארון באופן מוחלט. אין מקום שאנחנו הולכים אליו עם הילדים, ולא יידעו שאנחנו זוג. תמיד יש מבטים של אנשים, בייחוד של זוגות סטרייטים; לפעמים זה מבט מוזר של אי הבנה. לרוב, התגובות הן של שמחה, פירגון, התעניינות בילדות שלנו. פתאום אנשים שלא היו ניגשים אלי או משוחחים איתי, כמו נשים מבוגרות או זוגות סטרייטים, מתעניינים בזוגיות שלנו ובילדות שלנו".

רועי ונתן (זוג מס' 3), כשנשאלו על הנושא, הצביעו על תפקידו המרכזי של מיקומם הגיאוגרפי בחוויית ההורות שלהם: "בתל אביב זה דבר שכיום כבר לא כל כך יוצא דופן. תל אביב זו עיר שמקבלת אליה את כל השונה, וכך גם את הדבר הזה. כמובן תמיד יש תגובות מהסובבים. יחס לבנות, שאלות [על] גיל, איך ומה. עם זאת, לא נשכח שהדבר לא שכיח בפריפריות ובערים שמחוץ לתל אביב. שם הדבר הוא שונה".

לצד תחושת הקבלה, תיארו מרואיינים גם תהליכים של בחינה מצד הסביבה. במילותיו של רועי: "לא נתקלנו באיזו אמירה פוגענית כלפינו. [אבל] כן יש מדי פעם מבטים. אנחנו בני אדם, ומטבענו להתבונן בדברים שהם חדשים לנו ולבחון אותם. [מה] שהייתי מדגיש ה[נ]א בחינה של אנשים אותנו בפעולה. ההתפעלות היא תמיד [מכך] שאנחנו 'שורדים' ללא אמא. או [שעולה] השאלה 'איפה האמא'. אנשים מרשים לעצמם תמיד לבדוק את הגבולות איתנו בשאלה". נתן, בן זוגו של רועי, הוסיף: "הגננת, ובייחוד נשים, היו שואלות אותי, בייחוד בנושא גידול הילדות, בייעוץ והכוונה, [ו]לפעמים ההרגשה היתה שזה קצת מעבר להתעניינות רגילה. אני גבר, ולכן הרבה דברים שלאישה מוב[נים], לי [הם] לא, כי לאמא יש אינסטינקטים שאיתם היא נולדת. זו התחושה

ש[הן] נתנו לפעמים בהערות שלהן". רועי סיכס: "יש הרבה דברים שזוגיות הומוסקסואלית נמצאת בבחינה [מולם]. [זה] לא תמיד נחמד, אבל גם לא מציק מדי".

הזוגות שהתראינו, להוציא זוג אחד (חן ואסף, זוג מס' 2), מתגוררים בתל אביב. מתוך הראיונות עלה כי המרואיינים רואים את הסביבה התל-אביבית כאוהדת ותומכת כלפי אבות הומוסקסואלים, מקבלת את שונותם ואת ההורות הגאה, למרות שהיעדרה של אישה בתוך תא משפחתי עם ילדים מושכת תשומת לב מהסביבה. פתיחות זו צוינה כגורם עיקרי למעבר של זוגות ואבות הומוסקסואלים לאיזור תל אביב. כך, אחוז גדול מחברי הקהילה הגאה מתגוררים בתל אביב. הם הגיעו אליה מהפריפריה או מערים אחרות, כדי ליהנות מאווירה ליברלית המאפשרת להם לקיים את אורח חייהם בצורה פתוחה.

החל מהמחצית השנייה של שנות התשעים במאה הקודמת החלה להתמסד בתל אביב תרבות להט"בית מוצהרת ומאורגנת, הן בתחום השירות הקהילתי והן בתחום התרבות, הבידור והפנאי. תל אביב אף היתה לאחת הערים הראשונות בעולם שהשוותה זכויות תושב לבני/בנות זוג מאותו המין, ב-2002. תל אביב גם היתה הראשונה בישראל להעניק נציגות פוליטית לאנשי הקהילה הגאה, כאשר מיכל עדן נבחרה מטעם מרצ למועצת עיריית תל אביב ב-1998, ובכך סללה את הדרך לנציגים גאים נוספים ברשויות מקומיות אחרות. תהליך הפיכתה של תל אביב ל"עיר מקלט" סובלנית ללהט"בים בישראל, ולאחת הערים ה"וורודות" הפופולריות ביותר בעולם, הגיע לשיא עם זכייתה של תל אביב בתואר "העיר הגאה של 2011", במסגרת תחרות של האתר הבינלאומי Gaycities. הדבר היווה מעין אישור סמלי לשינויים מרחיקי הלכת שעברה העיר תל אביב במהלך העשורים האחרונים מבחינת התייחסותה לקהילה הגאה (אלמוג ואלמוג, 2014).

סביבת המגורים הגיאוגרפית עלתה שוב ושוב כרכיב מרכזי בתחושותיהם של כל הזוגות שרואינו במחקר הנוכחי. חן ואסף (זוג מס' 2), שעברו מתל אביב להרצליה, הצהירו כי הרצליה היא "סוג של פריפריה של המרכז, ולא פריפריה ממש". הם הוסיפו כי אם היתה להם היכולת הכלכלית להמשיך לגור בתל אביב כהורים לילדים, היו עושים זאת.

לסיכום, המרואיינים ציינו שגילויים של הורות גאה בפומבי מושכים מידת-מה של תשומת לב. על אף שלעיתים הם מרגישים חוסר נוחות מכך, התרגלו לסוג זה של תשומת לב, מעצם היותם "שונים" מלכתחילה. יתכן שמשום כך, הם חווים תשומת לב חיצונית זו כ"מובנת מאליה", ולא כפגיעה בזכותם להורות.

הילד כ"גשר" בין ההורים הגאים להוריהם-שלהם

מעגל חברתי קרוב יותר, המהווה מסגרת התייחסות מרכזית עבור האבות הגאים, הוא זה של המשפחה המורחבת, ובראשה, הורי האבות. הורים המקיימים אורח חיים שמרני, דתי-אורתודוקסי, התקשו לקבל את הזהות המינית של ילדם, ואף את הזוגיות הגאה שלו, כמו למשל במקרים של רון ודני (זוג מס' 4) וגל ורועי (זוג מס' 5). במשפחות אחדות, הולדת נכד איפשרה ליצור מעין "גשר" בין הסבים לבין הבן ההומוסקסואל. גם כאשר לא קיבלו באופן מלא את הזהות המינית ואת אורח החיים של הבן, יצרה הולדת הנכד נקודת התייחסות חדשה, שניכרה בה השלמה מצד ההורים וקבלת המצב כנתון, כזה שיש ואף ניתן להכילו, כדי ליצור ולקיים יחסים משפחתיים עם נכדיהם.

"ההורים מכירים בילדים, פחות בזוגיות הגאה", סיפר רון על הוריו הדתיים (זוג מס' 4). "הם נפגשים איתם כמעט כל שבועיים, עוזרים לנו במה שהם יכולים, אך עדיין לא מקבלים את אורח החיים שלי. [הם] לא מקבלים את הבן-זוג שלי כאדם שאני נשוי לו, אך לפחות אני נמצא בהתקשרות איתם, ולילדי יש סבא וסבתא. הם לא מסיתים אותם נגדי או נגד בן זוגי. הם מתנהגים כסבא וסבתא לכל דבר איתם".

אצל חלק מהמרואיינים ניכר כי בני המשפחה המורחבת חששו ממה שיגידו בני משפחה רחוקים יותר, ואף חברים. במשפחות אלה ניכר חשש להיפתח בפני שאר המשפחה והסביבה. אצל המרואיינים במחקר זה, הולדת הילדים ריככה את הקושי במשפחות אלה. למשל, כך סיפר גל (זוג מס' 5): "במשפחה שלי יש כמה קרובים שהם מאוד דתיים. אחד מהם הוא אח של אמא שלי. יש [לאמא שלי] עוד כמה ילדים, ולכן אמא שלי תמיד קיבלה אותי כגיי ותמכה בי עם הילדים, אבל בתנאי שחוץ מהמשפחה הקרובה ביותר אף אחד לא יידע. היא חשבה שזה סוג של בושה, וזה יבייש אותה. היא פולנייה... עם הזמן, הילדים של אחיה גילו שיש לי ילדים. הם הגיעו עם מתנות אלינו הביתה. עד לפני לידת הילדים, לא הייתי איתם יותר מדי בקשר. ראשית, הם לא ידעו שאני בזוגיות. שנית, לא רציתי לעשות לאמא שלי 'בושה' בפני המשפחה שלה. היה מאוד חשוב לה מה המשפחה שלה חושבת עליה ועלינו. האישור מהסביבה החיצונית שניתן פה מהאחיינים שלה זירז את ההתקרבות".

גל המשיך ותיאר את השינוי בתחושה האישית כתוצאה מאהדת הסביבה לילדים: "כשהחלו להגיע תגובות מהצד של אמי על התאומים שלנו – תגובות חיוביות של התפעלות – היא פתאום חשה אחרת. היא התחילה להיות יותר חופשייה בכל מה שנוגע לילדים שלי ולזוגיות שלי בפני אנשים מהסביבה שלה. היא התחילה להבין שלא כולם חשבו כמו שהיא חשבה, שזה דבר

פסול או מוזר. העולם נהפך למשהו אחר. לדבריה, היא בחיים לא חשבה שאנשים יקבלו ששני גברים יגדלו ילד [...] וזה כביכול יתקבל כמשהו נורמטיבי, ושמיגיע להם. היא אמרה: 'אני שמחה שהגעתי לזמנים האלה. למרות ש[אני] עדיין סקפטית לגבי כל האוכלוסייה'. אמא שלי התעקשה לעשות מסיבה לכבוד הולדת התאומים במסעדה. כמובן [ש]עדיין היא לא הזמינה את כל המשפחה, מהחשש, אבל זו כבר לא היתה אותה אמא שהיתה לפני מספר חודשים. אני יכול לומר בוודאות שהיום המשפחות שלנו, גם המורחבות, נמצאות איתנו יותר בקשר, ומעורבות בחיינו הרבה יותר, מכשהיינו בארון".

מרואיינים אחדים הגדירו את התהליך כ"קירוב לאחר נידוי", כאשר ילדים פעלו כגשר בין האבות ההומוסקסואלים למשפחה המורחבת ואף כלפי הסביבה שדחתה את הזוגיות הגאה לפני הולדת הילדים. כך, למשל, הוריו של רון, שהתכחשו ליחסיו עם דני (זוג מס' 4), שינו באופן קטגורי את התנהגותם במשך הליך הפונדקאות. דני סיפר: "לפני הולדת הילדים, ההורים של בן זוגי רון בכלל לא תיקשרו איתי. אני לא הייתי קיים מבחינתם. הם פשוט חיכו לרגע שרון יבוא ויגיד להם: 'טעיתי. עכשיו אני סטרייט והולך להינשא לאישה'. אך כמובן שזה לא קרה. כשגילינו להם שאנחנו טסים להודו [להשלמת הליך הפונדקאות], פתאום אנחנו מתחילים לקבל טלפונים מאמא שלו. כשחזרנו ארצה, היא ממש התעקשה שרון יביא את הילדים, למרות שגם היא ידעה שאחד הוא גנטי[ת] שלי ואחד [של] רון. מבחינתה, פה לא היה שום הבדל. פתאום זה אני [ש]הפכתי למשהו ממשי אצל אמא שלו. אמנם היא עדיין לא מקבלת את הזוגיות שלנו, אבל היא לפחות מדברת עלי. כאשר אנחנו מגיעים [אל ההורים של רון], אז אנחנו באים שנינו. אני לא אגיד שהיא עושה ארוחות ערב לשנינו. אך עדיין [הולדת] הילדים יצר[ה] פתח להתקשרות והידברות. סוף-סוף לבן זוגי רון יש משפחה, ואפילו תומכת, בילדים שלנו, ללא שום הבדל או הסתה כלפי הילדים על הזוגיות או אורח החיים שלנו".

הסבר אפשרי לתפנית הוא החשיבות הרבה של המשכיות הגנאולוגית עבור הורים, ובמיוחד הורים דתיים. יתכן שמשום כך, יצירתו של דור-המשך מקרבת בין הדורות ואף מסיטה הצידה את נושא ההומוסקסואליות. הנכדים משקמים מעין גאווה למשפחה ש"ניזוקה" לאחר שהבן יצא מהארון ואף התחתן עם גבר. "כאשר נולדו התאומות, הורי נורא רצו לעשות טקס לבנות, טקס דתי בקיבוץ. ברגע שנולדו לי בנות, הקיבוץ נזכר בקיומי", סיפר נתן (זוג מס' 3). "פתאום לא הפריע להם שאני גיי וחי עם גבר כבר יותר מעשור. הכי חשוב [מבחינתם] שהמשכתי את הקיום הגנטי".

אפשר לראות בתהליך הקבלה של הסבים את בניהם, באמצעות הנכדים הטריים, מעין "נורמליזציה שילדים עושים", כפי שהגדיר רועי את השינוי (זוג מס' 3). בנוסף לשמחה על ההמשכיות הגנאולוגית, מביאה הולדת הנכדים גם הקלה על חרדת הבדידות. "זה כאילו גיי עם ילדים הוא כבר רק 'חצי גיין'", סיפר בועז (זוג מס' 1). "הם שמחים בשבילי, כי הם יודעים שאני לא אשאר לבד בעולם ויהיה מי שידאג לי כשאהיה זקן. זו הנחת הרבה שיש להורי. ללא ילדי, אני חושב שהקירבה להורי וסגירת המעגל המשמעותית הזו, שנוצרה לפני מספר שנים, לא היתה קורית".

רועי ונתן תיארו את הבנות כ"כרטיס כניסה לעולם הנורמלי", מה שאיפשר לרועי להרגיש שייך למשפחה המורחבת: "סוף-סוף הרגשתי את אבא שלי שלם עם זה שאני הומו ושיש לי משפחה וילדים. [הרגשתי] שהוא פשוט מאושר. 'גיי' היה שווה מבחינתם לאיש בודד ללא ילדים ומשפחה. היום אנחנו יכולים וצריכים להראות שלא כך הם פני הדברים – כלומר שגבר גיי לא חייב להיות בודד ללא ילדים", אמר רועי והוסיף: "אני גם יכול להסכים שלא כל אחד צריך לעשות ילדים – גם זוגות חד-מיניים וגם זוגות סטרייטים – אבל אסור לשלול זאת מאף אחד".

בועז (זוג מס' 1) תיאר את הולדת הילדים כמעין "חממה אוטופית": "זו בכלל עליית מדרגה... זה טעם החיים לסבא, אבל לא רק – אלא גם לאבות. אבי, שהיה מאוד חולה, אמר לנו לא מזמן שזו היתה השנה הכי טובה שלו. הוא אמר לנו שבזכות הנכדות הוא 'קם לתחייה' מחדש. יש לו עוד סיבה שבשבילה שווה לחיות. הוא אמר: 'עשיתם צעד לא פשוט שלא ידעתם את השלכותיו, ועוד הרבה מכשולים מחכים לנו כמשפחה בעתיד הקרוב והרחוק, אבל בסופו של דבר ההחלטה שביצעתם הסבה לי אושר אלוהי. תודה לכם על כך'".

הולדת הילדים תוארה כמקור לגאווה לסבים, לא רק למשפחה הקרובה, אלא גם לאבות בהתנהלותם מול הסביבה החברתית, ומול הסביבה ההומו-לסבית בפרט: "במצעד הגאווה האחרון, [אמא של בועז] הגיעה איתנו לגן העיר, להפנינג לפני המצעד", סיפר בועז (זוג מס' 1). "היו שם חולצות של הורים גאים לילדים הומואים, והיא הלכה, רכשה לעצמה חולצה כזו ולבשה אותה למצעד. היא התעקשה ללכת איתנו לאורך כל המצעד, למרות החום והקושי מבחינתה. ראיתי בפניה את הגאווה שלה. לראשונה ראיתי אותה הולכת עם ראש מורם. כולם ידעו שבנה הוא הומו ושיש לו זוג תאומים. היה תענוג לראות".

חן (זוג מס' 2) סיפר על היחס של אחותו המבוגרת, בת ה-36: "כיום אחותי אומרת שלפי הצורה שבה אנחנו מגדלים את הילדים, היא עצמה היתה נותנת את הילד שלה, במקרה של אסון, למשפחה חד-מינית. זה משפט מאוד מרגש, בייחוד כשאני זוכר מה היו דעותיה בהתחלה".

איתי (זוג מס' 1) הדגיש את המימד הכפוי שבסיטואציה, אבל הציגו כחיובי: "הילדים [הנכדים] הוציאו [את ההורים של בועז] מהארון בצורה מוחלטת. אם לפני כן חלק מהחברים או המשפחה היו במצב של 'ידעו-ולא-ידעו', אז עכשיו אין ברירה וכולם יודעים. משמע שאם לפני כן הם בחרו למי כן לספר ולמי לא – עם לידת הילדים [הנכדים] הכל השתנה, ומזה הם הכי חששו. אם לפני כן היו [לאמו של בועז] פה ושם חששות לגבי המיניות של בועז והזוגיות שלנו – הנכדות הוציאו אותה מזה לחלוטין, והיום אני יכול לומר שהיא פשוט שלמה עם עצמה".

ילדים, בתוך משפחה של אבות חד-מיניים, מתגלים, אפוא, כמעין מפתח מוצלח ל"יציאה מהארון" של המשפחה, כדבר שמסב גאווה ומסייע לקבל בפומבי את מיניות הבן, גם אם בעל-כורחם. גם במשפחות שכבר היו "מחוץ לארון", הולדת הילדים יצרה הבדל משמעותי. לדברי רועי (זוג מס' 3), "הורי, מאז ימי כסטודנט, יודעים שאני הומוסקסואל ומקבלים זאת. לאחר שהתחתנתי עם בן זוגי, הם נורא שמחו. אך [...] הקבלה שלהם כיום אותי ואת משפחתי היא בצורה אחרת. אני חושב שפשוט ירדה להם אבן מהלב, שדבר שהיה כה חשוב להם – שתהיה לי המשכיות – קרה".

המשאלה להפוך לסבתא ולסבא עולה במחקרים העוסקים בפיריון במדינת ישראל (סלע, 2011; ברנד, 2010). זוג ללא ילדים ימשיך להיחשב כחריג לא פעם, גם על ידי הוריו ומשפחתו הקרובה. לפיכך, הפיכתם של זוגות חד-מיניים להורים בעצמם מגשימה חלום להוריהם-שלהם וככל הנראה, מרככת במידה משמעותית את חריגותה של הזוגיות החד-מינית.

ממצא נוסף שעלה מדבריהם של כל המרואיינים הוא שאין השפעה ממשית לייחוס הגנטי מבחינת שתי המשפחות המורחבות. כך, שתי הסבתות מתייחסות ומטפלות בתינוקות כאילו היו נכדיהן הגנטיים. יתרה מכך, להולדתו של נכד נודעה השפעה חיובית גם בהתייחסות כלפי המשפחה המורחבת של בן הזוג. "אימא שלי אומרת לי שהיא לא היתה מאמינה שהאמא של בן זוגי תהיה קשובה ואוהבת, ותטפל בתינוקות אפילו בצורה יותר ממנה", סיפר בועז (זוג מס' 1). "אמא של בן זוגי מתייחסת אליהם כאל נכדים גנטיים לכל דבר. אין הבדל מבחינתה".

גל (זוג מס' 5) סיפר שהעזרה הפרקטית, היומיומית מוענקת על ידי המשפחה של בן זוגו, שהוא ההורה הלא-ביולוגי, וכמותו גם חן (זוג מס' 2): "היחס שלו [של אביו של חן] לתאומים הוא כאל נכדיו הביולוגיים לכל דבר. אין שום הבדל מבחינתו. עובדה שהוא זה שמגיע ועוזר לנו איתם, ולא הסבתא והסבא הביולוגיים שלו מצד איתי. גם החיבור שיש להם [עם התינוקות] הוא מדהים".

בועז קישר את שוויון הנפש של הסבים ביחס לקשר הגנטי אל הלידה עצמה: "האושר והגאווה שהנכדים האלה הביאו להוריי ולסביבה המשפחתית שלנו גרמו להוריי להסתכל על הדברים, כלומר על הנכדים, לא בצורה של גנטיקה, אלא בצורה של [...] בני אדם קטנים שמסבים לכולנו המון אושר ושמחה". באופן כללי עוד יותר, ניתן לומר כי הולדת ילדים אצל הבן שנראה היה שלעולם לא יביא ילדים, חוללה שינוי מחשבתי ותודעתי: "כשזה כן קרה, הדברים הישוליים איפשרו נעלמו", אמר בועז.

מעורבות עצומה מצד בני המשפחות המורחבות

רוב המרואיינים – בועז ואיתי (זוג מס' 1), חן ואסף (זוג מס' 2), רועי (זוג מס' 3), דני (זוג מס' 4), גל ודן (זוג מס' 5) ומשה ויצחק (זוג מס' 6) – תיארו מעורבות גבוהה ביותר מצד הוריהם ומצד המשפחה המורחבת בזמן שהותם בחו"ל לצורך הליכי הפונדקאות. "כאשר הגענו ארצה מהודו", נזכר בועז (זוג מס' 1), "עשו לנו מסיבת הפתעה בשדה-תעופה. חברים שלנו הגיעו, והמשפחה הקרובה והרחוקה, כדי לברך אותנו ולקבל אותנו עם התאומים. חברים מהעבודה והמשפחות הביאו לנו המון מתנות. [אני זוכר] משפט שסבתא וסבא אמרו ברגע שראו אותנו בשדה-תעופה: 'איך יותר שמחנים] ומאושרנים] מאיתנו. הגשמתם לא רק את חלומכם, אלא גם את חלומנו. כל הכבוד לכם'. כמובן היה לא מעט בכי ודרמה חיובית מאוד".

לעומתם, ההורים של רון (זוג מס' 4) ונתן (זוג מס' 3), שהם אנשים דתיים מאוד, לא נמצאו בקשר הדוק בזמן ההליך. עם זאת, סיפרו רון ונתן, כי הקשר התהדק לאחר הלידה והחזרה לישראל.

אחדים מההורים היו מעורבים בצורה יוצאת דופן: הוריהם ובני משפחותיהם של ארבעה מהזוגות – בועז ואיתי (זוג מס' 1), רון ודני (זוג מס' 4), גל ודן (זוג מס' 5) ורועי ונתן (זוג מס' 3) – הגיעו ללידה עצמה, בחו"ל, וסייעו בהליך המינהלי ובטיפול בתינוקות. אמו בת ה-77 של דני (זוג מס' 4) הצטרפה לבני הזוג לנסיעה להודו, עזרה בטיפול בילדים ואיפשרה לאבות לנוח מדי פעם. כמוה עשו גם אמו של גל ואחותו של דן. גם קרוביהם של חן ואסף (זוג מס' 3) ביקשו להגיע, אבל האבות ביקשו מהם להימנע מכך כי רצו "להיות הורים במשרה מלאה ללא עזרה של 24 שעות מההורים". קבלת הפנים האוהדת תוארה על ידי האבות כ"מחזקת ביותר".

עם חזרתם לישראל, היו זוגות שהעדיפו לטפל בילדיהם ללא עזרה "מאסיבית" מהוריהם. רועי ונתן (זוג מס' 3) תיארו בהערכה את העזרה שקיבלו מאמו של רועי בארה"ב, אבל סיפרו כי בשובם לארץ העדיפו להסתייע במטפלת ולא להכביד על המשפחה. "עם זאת, הם עוזרים ומגיעים

בכל שעה וזמן שנחוץ, וגם כשלא נחוץ. הם מכבדים את הפרטיות שלנו, ואת היותנו משפחה. [אבל] אין חגים שאנחנו לא עושים יחד", סיפר נתן.

גל (זוג מס' 5) הופתע מהיקף ההיענות והמעורבות של משפחתו תוך הליך הפונדקאות, וייחס את נכונותה של אמו המבוגרת לטוס להודו למספר שבועות להתקרבות המחודשת למשפחתו. "כאילו חזרתי לגיל הילדות, כאשר אמי היתה פשוט שם, ללא קשר מה עשיתי, [כדי] לגונן ולשמור עליי", אמר.

שניים מהזוגות – בועז ואיתי (זוג מס' 1) ורועי ונתן (זוג מס' 3) – הציעו כי תמיכת המשפחה היתה קשורה גם להעדרה של אָם במשפחה המתהווה. אפשרות זו, לדבריהם, לא פגעה בתחושת הקירבה להוריהם, אותה תיארו המרואיינים במונחים של "אושר", בניסוחו של רועי (זוג מס' 3). הולדת הנכדים יצרה ככל הנראה חוויה משותפת של הורות, "גשר" בין ההורים הטריים לבין הוריהם-שלחם, שידעו בעבר חוויות של קרע, נתק או ריחוק בעקבות "יציאה מהארון", כמו למשל במשפחות של גל ודן (זוג מס' 5).

הסבר אפשרי נוסף להתקרבות הבין-דורית מעוגן בשינוי באורח החיים שמביאה איתה הלידה. הדימויים הרווחים לגבי אורח החיים ה"הולל" ואף ה"זנותי" של הומוסקסואלים, כפי שתיאר אותו חן (זוג מס' 3), דימויים של גברים שהם "מטופחים", "נהנתנים", "פרועים" ו"מתירנים" (דימוי אותו מאששים מחקרים לא מעטים; ראו למשל Van ; Weinberg & Bell, 1981; de Ven et al, 1997) מתרכז, ככל הנראה, עם הולדת הילדים. "הולדת התאומות היתה מין סגירת מעגל וחזרה לחיק המשפחה", הסביר רועי (זוג מס' 3). "גם מבחינת ההורים שלי, הילדים היו 'סגירת מעגל'. ההורים שלי הם בני שמונים. הם בחיים לא חשבו שאביא ילדים לעולם. מבחינתם, זה שהצלחתי להביא להם נכדים, שבר להם את כל הסטריאוטיפים על גייז".

חן (זוג מס' 2) תיאר תהליך דומה: "אפשר לומר: התחתנתי, עשינו תאומים, אנחנו מגדלים אותם, אני לא 'מטופח', לא חיי את חי הלילה. בעיני הסביבה 'עליתי רמה'. כיום אני כמו כולם. הסביבה רואה בי פחות שונה". הילדים נתפסים, אם כן, כמי שהביאו עמם נורמליזציה חברתית מסוימת לאבותיהם, כזו שמשמעותה שיפור במצבם החברתי והסרה של סטיגמה שדבקה בהם. אולם, חשוב להבהיר, כי מעורבות גדולה מצד המשפחה המורחבת אין פירושה בהכרח העדר קשיים. אביו של חן, למשל, המנהל אורח חיים דתי ומכהן כגזבר בבית הכנסת, ממשיך להסתיר מסביבתו את ההומוסקסואליות של בנו. זאת, על אף שמימן מכספו את הליך הפונדקאות של חן ואסף. "למרות שהסביבה שלו מודעת לקיום הנכדים, ושכביכול אין אישה בתמונה", אומר חן, "הוא פשוט לא נכנס לפרטים, והמבין יבין, או שלא".

מתוך התיאורים בפרק זה עולה, אפוא, חשיבותה של המשפחה המורחבת בבניית משפחות חד-מיניות ובחיזוקה. גילויי תמיכה, כמו סיוע כלכלי או ליווי לחו"ל, ברגע הייחודי בו החליטו להגשים חלום, התגלו כחשובים ביותר עבור האבות הגאים. מדברי האבות עולה כי ההתקרבות המחודשת לבני המשפחות המורחבות, גם בקרב אלה שאינן קשורות באופן גנטי לילד, נתפסת כבעלת חשיבות ראשונה במעלה כתהליך של פיוס והתקבלות בחוג המשפחה. התקבלות זו נתפסת, במובלע, כהתקבלות המקרינה גם על מקומם החברתי של האבות בתוך הסדר החברתי הרחב יותר.

4. מסר של חשד: המפגש בין זוגות הומוסקסואלים לבין רשויות המדינה

פרק זה יבקש לבחון את נקודות המפגש, החיכוך והעימות בין זוגות גברים הומוסקסואלים לרשויות המדינה. מהראיונות שנערכו עם הגברים שהשתתפו במחקר, עולה כי הם חווים את ישראל כמדינה העוינת את אורח חייהם ומערימה קשיים בדרכם להשגת זכויות אזרחיות כמו הזכות להורות. הערמת קשיים מצד המדינה בנושאי אימוץ ופונדקאות אינם ייחודים לזוגות הומוסקסואלים, אך גישה זו בולטת בתוך ההקשר החד-מיני.

כרקע לדברים שיובאו בחלקו השני של הפרק מפי המרואיינים, אבקש לסקור בקצרה את התפיסות החברתיות ההיסטוריות לגבי הומוסקסואליות ואת ההתייחסות המחקרית לאפשרות של הורות הומוסקסואלית, כפי שעולה בשנים האחרונות מתוך המחקר במדעי החברה.

הומוסקסואליות והבנייה חברתית

התיאוריה הפמיניסטית והתיאוריה הקווירית תופסות את ההגדרות והעמדות החברתיות כתולדה של הבנייה חברתית, וחוקרות את השפעתם של הקשרים חברתיים והיסטוריים על הדרך בה אנשים מבינים ומגדירים את עצמם. גישות אלה, הבוחנות מחדש את ה"מובן מאליו" בחברה (גרוס, 2003), מטילות ספק בהנחת היסוד המקובלת על פיה ישנו "נשי" ו"גברי", ומדגישות את ההיבט הפוליטי המשמר חלוקות ותפקידים חברתיים כגון "גברי"/"אישה" או "סטרייט"/"הומו" (גרוס, 2003; Seidman, 1996).

גישות אלה גורסות כי החברה היא זו שיצרה את תפקיד ה"הומוסקסואל" כצורה של שליטה על התפקידים המגדריים, ולפיכך ההתייחסות החברתית להומוסקסואליות אינה מופיעה רק כהתנהגות מינית, אלא גם כהתנהגות חברתית. ה"הומוסקסואל" חוצה אפוא קו בין "מותר" ל"אסור" ובין גבריות "נורמלית" לבין סטייה ממנה (פטישי, 2007; McIntosh, 1981). מתוך פרספקטיבה זו, התיאוריות הפמיניסטיות והקוויריות קוראות תגר על הגורמים החברתיים, הכלכליים והמשפחתיים המובילים את התפיסה הרווחת לפיה "הומוסקסואליות היא חטא" או "סטייה" (גרוס, 2003).

הפילוסוף הצרפתי מישל פוקו (Foucault), שחקר את השיח שהתפתח לגבי המיניות בחברה המודרנית, מצא כי שיח המיניות מגדיר את תכני המיניות ומקבע אותם בתבנית מסוימת. כך, למשל, קיימת תבנית הטרוסקסואלית, שהיא מקובלת, ולעומתה תבניות הומוסקסואליות, שאינן מקובלות. החברה המודרנית, שהגדירה נורמה של התפתחות מינית תקינה מן הילדות ועד הזקנה, פיתחה מנגנוני פיקוח ושליטה על אלה החורגים מנורמה זו. אחד מיעדיו של השיח הנורמטיבי הוא לסלק או להדיר מן המציאות החברתית את צורות המין המתוייגות כחורגות, כלומר צורות מין אשר אינן מיועדות לרבייה ולהעמדת צאצאים (פוקו, 1996: 80).

בשונה ממחקרים שעסקו בפתולוגיה רפואית וגנטית של הומוסקסואליות, חלק מהמחקרים החדשים מניחים כי הומוסקסואלים ולסביות אינם מהווים קטגוריה חברתית בעייתית, וכי אפשר לבחון את התנהגותם, את ההיסטוריה שלהם, את מעמדם בחברה, את זכויותיהם המשפטיות ואת הפסיכולוגיה שלהם, לגופם (גרוס, 2003). לפיכך, הפכה מטרתם של תיאורטיקנים במדעי החברה לפתח מאגר ידע על עמדות סובייקטיביות ועל המשמעויות החברתיות והאישיות שמושלכת על הומוסקסואליות (Edley & Weterell, 1995; גרוס וזיו, 2003; פטישי, 2007).

הורות במשפחות אבהיות חד-מיניות

תחום המחקר של הורות במשפחות אבהיות חד-מיניות הוא חדש יחסית במדעי החברה (Lamb, 2000). למרות שינויים חברתיים החלים בחברה המערבית, ולא רק בה, האם עדיין נתפסת כהורה העיקרי שתפקידו לטפל במשק הבית ובלדים, ולדאוג לחינוכם. לעומת זאת, האב נתפס כהורה שתפקידו העיקרי הוא לפרנס ולדאוג ליציבות המשפחתית. הסטריאוטיפים הרגילים ביחס לתפקיד האב הם של הורה נעדר, לא מעורב ומרוחק רגשית, המתעניין בגידול ילדים במידה פחותה ולפיכך גם כשיר במידה פחותה לטיפול הורי (פרידלנדר, 2000; פרישברג, 1997).

בשנים האחרונות נדמה כי תפיסת האבהות עוברת שינויים עמוקים. הכרה בחשיבותה של המעורבות האבהית בתהליכי ההיריון, הלידה וההורות איפשרה לאבות לקבל על עצמם תפקידי חינוך וטיפול הוריים (פרידלנדר, 2000). כיום, בקרב חלק מהמשפחות האב הוא המטפל העיקרי או שווה-משקל לבת זוגו. עם זאת, למרות השינויים בזהות ובתפקידים ההוריים, עדיין נוכחת באופן בולט הגישה הפטריארכלית, המגדירה מראש תפקידים מגדריים במסגרת משפחה

הטרוסקסואלית נורמטיבית. לנוכחות זו השפעה גדולה על התפיסות החברתיות של המושגים "אמהות" ו"אבהות", ועל ההבניה של "מיתוס האימהות" לצד תפיסה תיאורטית ופרקטית הרואה את תפקיד האב כהורה משני, המשמש בעיקר כמפרנס (הקר ושמיר, 2003; Rudrappa, ; forthcoming).

המודל של זוגות גברים הומוסקסואלים, המגדלים את ילדיהם ללא דמות אמהית מתוך בחירה, דומה בהיבטים מסוימים למשפחה המסורתית, בכך שהוא מורכב מזוג הורים שהביאו את ילדיהם מתוך יחסי אינטימיות וקירבה (Cullum, 1993). עם זאת, ניכר כי החברה, ובראשה מוסדות המדינה, מתקשה לקבל מודל חדשני זה, משום שהמודל ההורי האידיאלי עדיין נתפס ככזה המורכב מאב ואם (Gross, 2006).

ברוב החברות המתועשות, מאז שנות ה-60 של המאה העשרים חלה עלייה במידת הסובלנות כלפי הומוסקסואלים, תוך צמצום ההתערבות בחייהם הפרטיים (פרידלנדר, 2000). כמו כן, פוחתת ההתנגדות בקרב חוגים חילוניים רבים למשפחות חד-מיניות המגדלות ילדים. עם זאת, הופעתם של זוגות של אבות הומוסקסואלים מערערת את מבנה המשפחה המסורתי ואף את האמונה כי הומוסקסואלים אינם מתאימים לתפקד כהורים, ולמעשה לא צריכים להיות הורים (Wells, 2005). למרות התרבותן של משפחות "מיוחדות", ובכלל זה משפחות חד-מיניות, אלה עדיין נתפסות כחריגות במקומות רבים. כתוצאה מכך, עלולים להופיע קשיים ומגבלות במפגש של משפחה כזו עם סביבתה (פטישי, 2007; Nieto, 1990).

אבות הומוסקסואליים נאלצים, אם כן, להתמודד עם עמדות המציבות אותם כפוגעניים פוטנציאלית לילדיהם, למשל, בשל חששות חברתיים מהתעללות מינית, מגרימת נזק התפתחותי, מהפיכת הילד מושא לרדיפות חברתיות או מהפיכתו להומוסקסואל בעצמו (Johnson & O'Connor, 2002). עמדות כאלה מביאות רבים מאותם אבות לחשוש מדחייה ומכעס, לא רק מצד החברה, אלא גם מצד ילדיהם, הגדלים ומתבגרים באותה סביבה (פטישי, 2007; Johnson & O'Connor, 2002).

באשר לאבות ההומוסקסואלים עצמם, רבים אינם שותפים לעמדות ספקניות אלה ומאמינים כי ילדיהם עשויים לצאת נשכרים מהחיים במשפחה חד-מינית, דווקא בשל ייחודה. לפי תפיסתם, חוויה זו יכולה להביא את ילדיהם להיות סובלניים יותר ואמפתיים כלפי אחרים, לגדול

עם הסתייגות מדעות קדומות על השונה ולפתח ביקורתיות כלפי תפיסות סטריאוטיפיות לתפקידי מגדר (פטישי, 2007; Harris, Scadden & Turner, 1990). אבות כאלה מאמינים גם כי בבגרותם יוכלו ילדיהם לקבל את מיניותם-שלהם בצורה שלמה יותר (Harris, ; Johnson & O'Connor, 2002). (Scadden & Turner, 1990).

מחקרים אמפיריים הראו שהסטריאוטיפים על אבות הומוסקסואליים הם נטולי בסיס, וכי תפקודם כהורים אינו נופל מזה של אבות במשפחות הטרוסקסואליות (Barret & Robinson, 1990; Bozett, 1980; Brooks & Goldberg, 2001; Crawford, Jordan, McLeod & Zamboni, 1999; Johnson & O'Connor, 2002; Patterson, 1992). יתר על כן, במשפחות חד-מיניות גבריות לא קיימת חלוקת תפקידים מגדרית, דבר המאפשר לאותם אבות להגדיר מחדש את משמעות האבהות ולקיים מרחב תמרון גדול יותר בגבולות תפקידיהם, ובכלל זה, ליצור חלוקת תפקידים שוויונית יותר (Dunne, 1988; Marsiglio & Chohan, 2000).

גברים הומוסקסואליים, המבקשים להפוך להורים, יכולים לבחור בין מספר אפשרויות כדי לממש את רצונם. אפשרות אחת היא באמצעות משפחה אומנת; אפשרות נוספת היא באמצעות הורות משותפת עם אישה הטרוסקסואלית או לסבית, במסגרת מערכת יחסים שאינה כרוכה ביחסי מין; אפשרות שלישית היא באמצעות אימוץ. האפשרות הנוספת, בה עוסקת עבודת מחקר זו בהרחבה, היא באמצעות הליך פונדקאות עם ביצית מתורמת אלמונית או ידועה. כך, בארה"ב נפתחו בשנים האחרונות מרפאות פוריות מיוחדות לזוגות גברים חד-מיניים, המציעות תכניות המותאמות לצרכיהם (מקור: חברת תמוז).

בראשית שנות ה-2000, מרבית האבות הומוסקסואליים היו גברים שהביאו ילדים לעולם במסגרת תא משפחתי קודם עם בת זוג או במסגרת התקשרות עם אישה לצורך "הורות משותפת" (פרידלנדר, 2000). באפשרות השנייה אמנם נוצר מודל של הורות ביולוגית מצד שני ההורים, אך מודל זה עורר בעיות: ראשית, האב לא זכה לטפל באופן מלא בילדיו והיה עליו לחלוק את גידולם עם אם הילד; שנית, לבן הזוג של האב הביולוגי לא היה מעמד רשמי ביחס לילדים הללו, ובכך נוצרה הפרדה בין המסגרת ההורית (של ההורים הביולוגיים) לבין המסגרת הזוגית (של האב הביולוגי ובן זוגו) (בומבך ושקד, 2002).

האפשרויות לאימוץ עבור גברים הומוסקסואליים בישראל מוגבלות, וכך גם במדינות אחרות, כמו פינלנד וגרמניה, אפשרויות אלה מצומצמות (ארקין, 2011). באמצעות הליך של

פונדקאות ניתן לפתור חלק מהבעיות שתוארו לעיל, אולם המחוקק הישראלי הגביל את הזכאות לפונדקאות, כאמור, לזוגות הטרוסקסואלים נשואים. זוגות חד-מיניים ישראלים נאלצים, על כן, לטוס לחו"ל לצורך פונדקאות במטרה לממש את זכותם להורות ביולוגית (ברנד, 2011). פרק זה יבחן את חוויותיהם האישיות של כמה זוגות כאלה.

המפגש עם המדינה: "כל הזוגות עוברים את אותו גיהינום"

במסגרת מחקר זה התראיינו שישה זוגות של גברים הומוסקסואלים ישראלים שפתחו בהליך של פונדקאות בחו"ל והשלימו אותו בהצלחה. כיצד, לאור הנתונים שהובאו לעיל, חוו זוגות אלה את המפגש עם רשויות המדינה, בבואם לפתוח בהליך פונדקאות כזה? כפי שעולה מדברי המרואיינים, בניסוחו של אחד מהם, "כל הזוגות עוברים את אותו גיהינום" (בועז ואיתי, זוג מס' 1).

על המפגש הסבוך של אבות הומוסקסואליים עם רשויות המדינה, ועל ההליכים הביורוקרטיים המפותלים שמציבה המדינה בפניהם בכל הקשור להליכי פונדקאות בחו"ל, ניתן ללמוד מהמקרה של חן ואסף (זוג מס' 2). בני הזוג תיארו בהרחבה את ששת השבועות בהם נאלצו להמתין בחו"ל, עד שקיבלו אשרה לחזור לארץ.

לפי נהלי משרד הפנים, על מנת להעניק אזרחות ישראלית לתינוק שנולד בחו"ל, ובכך לאפשר את העברתו מארץ הלידה, יש צורך לבצע בדיקה לסיווג רקמות באחת המעבדות המוכרות בישראל. הליך זה מתאפשר רק בבית החולים תל השומר ובתיווך הקונסוליה הישראלית שבמדינה בה נולד התינוק. לעניין זה, סעיף 28 א' לחוק המידע הגנטי, התשס"א – 2000 (להלן "חוק המידע הגנטי"), קובע כי לא תיערך בדיקה גנטית לקשרי משפחה אלא על פי צו בית המשפט לענייני משפחה.

לאחר אישור האבהות, באמצעות בית המשפט, יכול הזוג לרשום את הילד כאזרח ישראלי, באמצעות משרד החוץ ומשרד הפנים, ואז להביאו לישראל. מדברי המרואיינים עלה שוב ושוב הנתון כי מדובר בהליך משפטי לכל דבר; המדינה לא מסתפקת בבדיקת אבהות ובאישורי הורות של המדינה ה"פונדקאית", אלא כופה הליך שמצריך את שירותיו המקצועיים של עורך-דין, הליך שמתחיל בשבוע ה-12 להיריון ומסתיים רק חודש עד חודשיים לאחר הלידה עצמה.

"הגענו שבועיים לפני הלידה", סיפר חן. "התעכבו שם עוד שבועיים בגלל פסח, כי כל הרשויות בארץ לא עבדו ולא יכולנו לקבל או לשלוח מסמכים. [מקרה כזה] לא נחשב לדבר דחוף ולכן הוא בר-דחיה". בן זוגו, אסף, הוסיף: "מה שעייב אותנו בהודו, ובגללו היינו צריכים לשלם יותר מ-20 אלף ש"ח נוספים, היה בגלל המדינה ובגלל מדיניות חוסר הקבלה שלה כלפי פונדקאות בחו"ל, ועוד של זוג גייז. 'נוהל חו"ל' מצריך פנייה דרך עורך-דין. זו בעצם תביעה נגד המדינה לקבלת אזרחות ודרכון, מה שמצריך לחכות יותר מחודש במדינה זרה עם ילד שרק נולד".

תקופות ההמתנה הללו, בהן על בני הזוג לפעול לפי הוראות המדינה במסגרת מה שמכונה, כאמור, "נוהל חו"ל", יוצרות מתח בין מי שהם אזרחי המדינה לבין רשויות המדינה עצמה. ההליך, שמלכתחילה אינו אפשרי במסגרת החוק בגבולות המדינה, מסתבך עוד יותר בגלל המדינה שהחליטה על איסורו. מצב זה מביא לכך שבחודשים הראשונים לחייהם התינוקות שזה עתה נולדו אינם מבוטחים בביטוח רפואי ואינם מהווים אזרחים של אף מדינה; הטיפולים הבסיסיים ופרוצדורות רפואיות, מורכבות כפשוטות, נותרים כולם באחריותם הבלעדית של ההורים. במקרים רבים של הליך פונדקאות, מדובר בלידה של תאומים, ובמקרים כאלה הסיכויים להזדקקות לטיפול רפואי גדול במיוחד.

ככל שהשהייה בהודו התארכה, לדברי חן, מצבם התחיל להיות בלתי נסבל. "אתה נמצא עם תינוקות שרק נולדו, במדינה זרה, ללא המשפחה שלך. כל פעם אומרים לך שהנה, אתה חוזר הביתה, אבל אז המדינה עושה טעות ברישום, או בקונסוליה, ואתה שוב מתעכב בעוד כמה ימים. פעם זה היה בגלל טעות ברישום שמות הילדים, ופעם במסמך שנשלח בצורה לא תקינה. ראיתי את אבי עורך קידוש לכבוד שבת, דרך המצלמה בסקייפ, והתחלתי לבכות", חן סיפר. "לא הייתי רוצה לאחל מצב כזה לאף אחד".

"הביורוקרטיה הישראלית המשיכה לחגוג: לא הגיע נייר מסוים, השופטת בארץ טעתה במשהו, וטורטרנו מפה לשם", חן המשיך. "אבל מובן לנו שלא היתה אפשרות אחרת. עברנו [את זה] כמו כל זוג אחר שעשה, עושה ויעשה פונדקאות בחו"ל. כל הזוגות עוברים את אותו גיהנום".

רועי (זוג מס' 3) סיפר על התקופה שאחרי החזרה לישראל: "כשהגענו לארץ, רציתי לקבל מענק לידה וחופשת לידה; בעצם כל מה שאישה זכאית לקבל אחרי לידה. נאמר לי בביטוח לאומי שאינני זכאי לשום דבר. הם טענו שרק אישה זכאית לקבל מענקים וזכויות כאלה, ולה יש את הזכות לוותר ולהעביר זאת לאב. ללא אישה אין שום אפשרות לקבל זאת". רועי ובן זוגו נתן תבעו את הביטוח הלאומי, באמצעות עורך-דין מטעם ארגון 'משפחה חדשה', ולבסוף קיבלו את הזכויות

המדוברות. "מאז גם החוק שונה בעניין הזה", הוסיף. בשנת 2009 שונה רשמית החוק, כך שכלל הורים הומוסקסואלים.

"זו הרגשה מוזרה", הסביר רועי. "המדינה לא מאפשרת לנו לעבור תהליך פונדקאות בארץ, אבל יודעת טוב מאוד איך לדרוש ולהקשות עלינו כשאנחנו עושים זאת לבד, ללא עזרה, בחו"ל. אנחנו לא עוברים על שום חוק, ובין המדינות, ישראל היא אחת המדינות המקשות ביותר. זו אפליה לשמה; לא רק לא לאפשר לנו לבצע הליך פונדקאות במדינה שלנו, אלא גם לגרום לנו לתבוע את המדינה כדי לקבל אשרת כניסה לילד שלנו, בזמן שכל המסמכים חתומים ומאושרים על ידי הקונסוליה. הייתי רוצה לראות את אחד מאלה שנמצאים בממשלה עוברים חודש-חודשיים במדינת עולם שלישי, עם ילד שרק נולד, מחכה למדינה שתאשר את מה שמובן מאליו".

מדברי המרואיינים עולה כי הם חשים כי המדינה לא מתייחסת אליהם כאזרחים שווים, כהורים שווים וכזוגות שווים, בעלי זכות לילדים כמו לזוג הטרוסקסואלי אזרח המדינה. עוד עולה כי הם חשים שהמדינה יוצרת למעשה קושי בכוונה תחילה, כדי להראות כי הנושא אינו מאושר בארץ, ולשדר לאלה המעוניינים לעשות זאת "מאחורי גבה של המדינה" כי הם יישאו בתוצאות מעשיהם.

דבר נוסף, שניתן היה לחוש בו בין המילים שנאמרו, הוא חוסר הרצון של המדינה בילדים להורים גאים. לדברי יצחק (זוג מס' 6), "המדינה מציגה אותנו, ובייחוד את משפחתנו, כסוג ב', כאילו אנחנו עוברים על החוק בזה שאנחנו מרשים לעצמנו יותר מדי, כלומר לעשות [הליך] פונדקאות בחו"ל, למרות שבארץ זה אסור. אנחנו עובדתית לא אזרחים שווי-זכויות כמו שאר האזרחים במדינת ישראל, שלא צריכים על כל נתון טריוויאלי לקחת עורך-דין וללכת לבית משפט. למרות שאני ובן זוגי משלמים מיסים כחוק, שירתתי ביחידה מובחרת בצה"ל, למדתי וכיום אני עובד ומייצג בכבוד את מדינתי בכנסים בחו"ל מטעם העבודה, המדינה לא מייצגת אותי כנדרש בכל הקשור לצרכים הבסיסיים שלי. לא ביקשתי מעבר, ולא מותרות, רק מה שמגיע לי כאזרח שומר חוק במדינת ישראל: ליצור משפחה ולהיות הורה כשאר ההורים במדינה".

מצב העניינים המתואר הביא את המרואיינים לתחושה חדשה, תחושה שלא חוו בעבר: תחושה של "זרות במדינה שלך", כדברי בועז. על התחושה כ"זר" או כ"אזרח סוג ב'" במדינתך-שלך, אמרו בועז ואיתי (זוג מס' 1): "הביורוקרטיה של מדינת ישראל התעלתה על הביורוקרטיה ההודית בכמה רמות. ההתנהלות מול המדינה, עוד לפני שטסנו להודו ללידה – בכל מה שקשור לבדיקת האבהות ולפנייה לבית המשפט עם עורך-דין – נתנה הרגשה כאילו אתה לא אזרח מדינת

ישראל, אלא אזרח זר; שמתנכלים לך ועושים לך חיים קשים 'דווקא', כי הבחירה שלך לאבהות היא לא 'טבעית' ולא 'רגילה', ולכן צריך להקשות כדי לוודא את הכוונות שלך".

המרואיינים הדגישו את החומרה, הלא-הגיונית תמיד, כלפי הורות כזו. ילד, שנולד להורים הטרוסקסואלים בישראל, אינו עובר הליך מסובך כמו זה של ילד להורים הומוסקסואלים, ללא תנאים מקדימים. יתרה מכך, המדינה אף מעניקה מתקציב הממשלה ומעודדת הליכים מסוג זה. "המדינה מתקצבת את כל הקשור להולדה גנטית של זוגות הטרוסקסואליים מכספי הציבור, ואילו כל הקשור להורות הומוסקסואלית של גברים – כלום", אמר משה (זוג מס' 6). "בנוסף, כאשר אנחנו כבר משלמים מאות אלפי שקלים מכיסנו, אז המדינה ממשיכה להערים קשיים. אנחנו תמיד נבדקים ותמיד נמצאים בסימן שאלה, לעומת כל אישה שחפץ לה לעשות ילד, יכולה לעשות זאת".

למצב זה השפעות מרחיקות לכת על חוויית ההורות. למשל, כאשר בן הזוג, שמהווה אב לא ביולוגי, מבקש לאמץ את הילד של בן זוגו, עליו לפנות לבית המשפט. עד ההכרעה של בית המשפט בעניינו, הילד אינו שייך לאב הלא-ביולוגי; אין לו חזקה או זכות של אפוטרופוס, והוא אינו יכול, למשל, ללוות את הילד או להחזיק בו באופן חוקי.

כפי שניתן להתרשם מחווייתם של בועז ואיתי (זוג מס' 1), "בהליך האימוץ הרגשנו שלא רואים בנו משפחה. הבנו שנצטרך לערב עובדת סוציאלית, שתראה אם הבן-זוג שלי כשיר לגדל את הילד שלנו, למרות שאנחנו משפחה לכל דבר. לכן החלטנו בינתיים לא לאמץ, אלא רק להסכם הורות משותפת דרך עורך-דין", סיפרו. "ההסכם הזה מאשר שאנחנו שני ההורים, ובמידה ותהיה פרידה 'נתחלק' בילדים, בהתאם להחלטה של שנינו. גם אם סיימת את הליך הפונדקאות במימון עצמי, המדינה מאלצת אותך פעם נוספת לשכור עורך-דין כדי לתבוע את הזכות לאבהות של בן הזוג השני, הליך שיכול לקחת ארבע שנים. עד שההליך הזה לא מסתיים, אין לבן הזוג השני שום זכויות על הילד שהוא בעצם שלו".

רועי ונתן (זוג מס' 3), שהשלימו את תהליך האימוץ על ידי בן הזוג השני, ידעו לדווח על הקשיים הרבים שהמדינה הציבה בפניהם. "ההליך ארך יותר משלוש שנים, עד שבן זוגי קיבל את האימוץ על התאומות שלנו", רועי סיפר. "ההליך עלה לנו הון תועפות, ובנוסף המדינה ביקשה חוות דעת מארה"ב על ההליך שעברנו שם, כלומר עוד כסף שהיינו צריכים להוציא על עורך-דין, שיינתן חוות דעת כזו, וזאת בנוסף לעורך-דין שלקחנו פה בארץ".

הדרישה לחוות דעת של עובדת סוציאלית מנסחת באופן פורמלי את עמדת המדינה המעבירה מסר של חשד כלפי בני הזוג וכלפי זכותם ויכולתם לתפקד כהורים ראויים. המדינה מעלה ספק באשר להורות הגאה ומפקפקת בכך שזו הורות ככל הורות. במסגרת הליך אימוץ "רגיל", כאשר אחד מבני הזוג הוא ההורה הביולוגי, אין צורך בהתערבות של עובד סוציאלי שיחווה את דעתו על טובת הילד במשפחה כזו.

הלגיטימציה המוענקת להורות הטרוסקסואלית כ"נורמטיבית", לעומת הורות גאה, מעוררת תהיות: מדוע אצל זוגות הטרוסקסואלים, אשר עוברים הליך פונדקאות דומה במדינת ישראל (גם כאשר יש שימוש בתרומת ביצית), האם – שלעיתים איננה האם הביולוגית, בדומה למקרה אצל זוג הומוסקסואלים – אינה צריכה לעבור הליך אימוץ, אלא מקבלת צו הורות עוד לפני הולדת התינוק, כך שלאחר הלידה שני ההורים מוכרים כהורי הילד? לא כך המקרה אצל זוגות חד-מיניים, שלעיתים חיים בזוגיות ואף נשואים זה לזה במשך שנים.

דמות האם ודמות הגבר כיחידת משפחה, אם כך, היא מרכזית בהתייחסותה של המדינה למעמד של הורות. לדברי יצחק (זוג מס 6), "מדינת ישראל רואה 'משפחה' כאשר מדובר באמא ואבא. זו נחשבת למשפחה, וכל שאר המשפחות האלטרנטיביות צריכות מאוד להתאמץ בשביל לשאוף למקום הזה. הן לא יתקבלו על ידי רשויות המדינה ללא מאבק".

המדינה עצמה, כאמור, מאלצת זוגות הומוסקסואלים לפנות להליך של פונדקאות בחו"ל, הליך אותו מלכתחילה היא לא נוטה לעודד. בנוסף לכך, המדינה מאלצת את הזוגות ההומוסקסואלים לעבור שורה ארוכה של הליכים ביורוקרטיים ומשפטיים, כשברצונם לשוב עם ילדיהם לישראל. אצל הזוגות עצמם המצב המתואר גורם לתחושות של מרמור, אכזבה וכעס כלפי המדינה, שכן אלה היו בטוחים שהמדינה תסייע להם, כאזרחיה, ותתמוך בהם.

המעמסה הרגשית והכלכלית של הליך פונדקאות, כפי שתואר לעיל, גדולה למדי. חן (זוג מס' 2) סיפר: "במהלך ההיריון הרגשתי אובד עצות. אני ובן זוגי לא ישנו לילות שלמים. המתח [לגבי] מה קרה שם, איך הפונדקאית, האם המרפאה מבצעת הכל כנדרש, האם לא עובדים עלינו – הכל עבר לנו בראש. המעמסה הרגשית במהלך שמונת החודשים, עד לרגע המיוחל [של החזרה לישראל], היתה נוראית. אני לא מאחל [דבר כזה] לאף אחד. אתה פשוט מרגיש שאין ביכולתך לעשות שום דבר בנדון, אלא לתת לדברים לקרות מעצמם, וזה פשוט משגע". ההיריון, לרבות כל הפעולות הקשורות בו, מתרחש במרחק אלפי קילומטרים ממקום מגוריהם של בני הזוג, כאשר לאיש אין את הכוח או היכולת להשפיע בצורה זו או אחרת על הצלחתו.

למעמסה זו מוסיפה המדינה עצמה, בהערימה קשיים על השלמת ההליך בהצלחה. שימוש באמצעי לחץ, כמו למשל בסיוע אמצעי התקשורת ומערכת המשפט, מסייע אמנם לזוגות גברים רבים לקדם את מעמדם ואת זכויותיהם (למשל מקרה פנקס-ארד נגד קופת חולים מכבי, בבקשה לקבל החזר כספי על הליך פונדקאות, מאבק מתוקשר של הזוג משה לניאדו וגל פלג במטרה לעורר את המודעות לאישור פונדקאות במדינת ישראל והמקרה של יונתן גר ובן זוגו במאבק מול ביטוח לאומי, לקבלת מענק וחופשת לידה); אך הדבר עדיין לא מגיע באופן טבעי, כמו ליתר אזרחי המדינה.

5. דיון ומסקנות

כיצד משפיעה ההחלטה להביא ילדים לעולם על מסגרות משפחתיות המורכבות מזוג גברים הומוסקסואלים? פרקי העבודה התמקדו באספקטים שונים של חוויה זו, בהתמודדות עם האתגרים האישיים, הזוגיים, החברתיים והמשפטיים הכרוכים בהקמת משפחה חד מינית גברית באמצעות פנייה להליך פונדקאות בחו"ל, מתוך ניסיונם של 12 גברים הומוסקסואלים ישראלים.

בשנים האחרונות גדל בישראל מספר הזוגות החד-מיניים שהביאו ילדים לעולם באמצעות הליך פונדקאות בחו"ל – בעיקר בארה"ב ובהודו (בג"ץ 1078/10, ארד-פנקס נגד הוועדה לאישור הסכמים לנשיאת עוברים). השימוש בשירותי פונדקאות אלה החל להיות נפוץ מאז שנת 2008. גברים הומוסקסואלים ברחבי העולם פונים לשירותי פונדקאות, אך יש הטוענים כי בישראל היקף התופעה נרחב במיוחד (סלע, 2011; ברנד, 2010). ההסבר לכך מתמקד בחשיבות המקומית המיוחסת לגידול ילדים כביטוי של השתתפות חברתית כמו גם של מימוש עצמי. העובדה כי ישראל היא המדינה בעלת שיעור הפיריון הגדול ביותר בעולם המתועש מחזקת הסבר זה (דונת, 2010).

האילוץ לפנות לגורמים במדינה זרה, לצורך הליך פונדקאות, מחייב זוגות הומוסקסואליים להתמודד עם השלכות מורכבות ומכבידות, שאינן חלות על זוגות הטרוסקסואליים המקיימים את התהליך בישראל. נוסף לכך חוסר השיוויון מול משפחות עם הורים הטרוסקסואליים, וזאת בעיקר משום שלא קיימת דמות נשית אמהית במסגרת של המשפחה המורכבת משני אבות הומוסקסואלים. נכון לכתיבת שורות אלה, ביולי 2014, טרם הציעו רשויות המדינה בישראל מענה רשמי ומוסדר לאי שיוויון זה.

הבחירה בהליך פונדקאות בחו"ל לצורך הבאת ילדים לעולם על ידי זוגות גברים הומוסקסואלים היא, על כן, החלטה כבדת משקל הכרוכה בהתמודדות בכמה חזיתות פורמליות-אזרחיות ואישיות-חברתיות. פרק זה יסכם את חוויית הבחירה בהורות מנקודת מבטם של האבות ההומוסקסואלים שהתראיינו למחקר זה, לפי מספר סוגיות מרכזיות.

א. הבאת ילדים לעולם כגורם מקרב אל הסביבה ההטרו-נורמטיבית

כאשר ה"שונה" הופך "דומה יותר" לסביבתו החברתית הדומיננטית, קל לו להתקבל במסגרתה. בדברי המרואיינים למחקר זה קיבלה הכללה זו משמעות מעניינת: המרואיינים אמנם דיברו על אנשים בסביבתם שלא קיבלו את ההורות חד-מינית כרעיון, אך עם לידת הילדים ותחילת גידולם, שינו רוב האנשים בסביבתם את עמדותיהם והחלו להתייחס אל גידול הילדים במשפחה החד-מינית ככזה שאינו שונה מכל גידול אחר של ילדים. לעיתים הדבר הוביל לשינוי בהתייחסות הבין-אישית, ולעיתים אף סייע לקבלת הרעיון של אבהות גאה בקרב אנשים. מדברים אלה משתמע, אפוא, ששני גברים המגדלים ילד, ללא נוכחות של אִם, נתפסים, באופן כללי, בחברה ההטרוסקסואלית בישראל, כקרובים יותר לסביבה הנורמטיבית מאשר זוג גברים ללא ילד.

נוכח הביקורת המרכזית שספגו המרואיינים ונגעה לתפיסה לפיה "ילד חייב לגדול עם אמא", אבות במשפחות גאות מנסים להפריך סטריאוטיפים על גברים שמגדלים ילדים ללא נוכחות של אִם תפקידי האבות במשפחות ה"חדשות" כוללים את תפקידי האב המסורתיים, כפי שהם מוגדרים במודל ההטרוסקסואלי, אך גם את תפקידיה של האִם. לאור ההתבוננות במשפחות החד-מיניות, עולה ריכוך של ההבחנה בין "תפקידי אב" ל"תפקידי אם". יתכן כי מדוייק ופורה יותר לדבר על "תפקידי הורה", ולא משנה אם הוא זכר או נקבה. כך, בהתאם, כזו היא גם "משפחה": לא משנה מהם מרכיביה.

תמיכה לתפיסה זו אפשר למצוא במחקרים עדכניים שהראו כי מעמדם של אבות במשפחות הטרוסקסואליות מתחזק בכל הקשור לגידול פעיל של הילדים (פטישי, 2007; ארקין, 2011). ממצאים אלה יכולים לחזק גם את הלגיטימציה לה זוכים בהדרגה אבות הומוסקסואלים בגידול ילדים ללא שותפות אם. אך האם האבות הגאים, או לפחות האבות שרואיינו לצורך מחקר זה, מושפעים מכך כבר עכשיו? התשובה לכך אינה ברורה, שכן הגישה הפטריארכלית, לפיה ילד צריך לגדול עם אמא, רווחת בחוגים נרחבים ביותר. אבות גאים נכנסים לתוך זירה שהיתה משוייכת באופן קריטי, אם לא בלעדי, לנשים, עד לפני כמה עשרות שנים. הגברים שהתראיינו למחקר זה לא הושפעו מראיית עולם זו, כשהחליטו להביא ילדים לעולם. מדבריהם עולה אמונה באפשרות השינוי: עדיין לא קיים בחברה קונצנזוס כלפי שני גברים המגדלים ילדים, אך כפי שבעבר היה מקובל שהגבר הוא התומך הכלכלי של התא המשפחתי, ואילו האישה נשארת לטפל במטלות הבית – גם התפיסה ההטרוסקסואלית ההגמונית עשויה להשתנות.

ב. מהיציאה מהארון אל השיבה לחיק המשפחה המורחבת: הבאת ילדים כגורם מגשר בין

גברים הומוסקסואלים למשפחתם המורחבת

הולדת הנכדים יצרה מתכונות חדשות של יחסים בתוך המשפחה המורחבת, שעברה טלטלה עם ה"יציאה מהארון" בדור הבנים. גם במשפחות שלא נוצר נתק ממש, נוצרו, במקרים רבים, משקעים רגשיים קשים. מהראיונות ניתן היה להתרשם כי עם התרחבות המשפחה בעקבות הולדת הילדים, היחסים התוך-משפחתיים הפכו קרובים וחמים יותר. הסבר אפשרי, ברוח הדברים שנאמרו לעיל, הוא שהבאת הילדים נתפסת כהתקרבות לנורמה החברתית המקובלת של הקמת משפחה, ועל כן משפיעה על צמצום הפער שנוצר כתוצאה מהיציאה מהארון.

עוד עולה מתוך הראיונות כי בחלק מהמשפחות, ההורים ביטאו באופן מפורש משאלה שלבנם יהיו ילדים, לרוב בשיתוף עם אישה. ניתן לפרש משאלה זו כרצון ההורים שהבן יהיה שונה כמה שפחות מהסביבה ויעשה ילד עם אישה, למרות הזהות המינית שלו.

נראה כי הולדת הנכדים הסיטה את תשומת הלב מהבעיה העיקרית: הומופוביה במשפחה המורחבת והפחד מפני "מה יגידו" פינו את מקומם לאהבה כלפי הנכדים והתקרבות אל הבנים. הנכדים "הסירו" משהו מן העול שנשאו ההורים עם היציאה מהארון של בנם. יתרה מכך, ההורים תפסו את הולדת הנכדים כ"מתנה" שקיבלו מן הבנים: להיות סבא וסבתא ולראות המשכיות למשפחה ולבניהם. לסיכום, במשפחות המרואיינים סייעה השמחה הזו גם לפרוק מעמסה רגשית שנשאו שנים ארוכות.

ג. חשד וחיכוך מתמיד: זוגות הומוסקסואלים ורשויות המדינה בישראל

שאלה נוספת שבחן מחקר זה נגעה למשמעות ההולדה במסגרת חד-מינית מנקודת המבט של המפגש עם רשויות המדינה. כפי שצויין, מדינת ישראל נחשבת למדינה מעודדת ילודה לאור מדיניות הפיריון שהיא מקיימת (כרמלי-בירנבוים, 2009); אך כאשר בוחנים את הנושא בקבוצות אוכלוסייה הנחשבות פריפריאליות, עולה אפלייה קשה מצד רשויות המדינה, אפלייה שבית המשפט העליון זיהה והצהיר עליה מפורשות (פלוגי נ' משרד הפנים והחוף, בנושא הכרה של הורות בני זוג בני אותו מין של ההורה הלא ביולוגי, 566/11 : 81-1). קבוצות מיעוט כמו לא-יהודים, זוגות

חד-מיניים או אנשים יחידים המבקשים להפוך להורים, נתקלות בחקיקה מפלה, המקשה עליהן לממש את זכותם להורות. מדיניות העידוד לפיריון ולהולדה, המוחלת על האוכלוסייה הדומיננטית – יהודים, הטרוסקסואלים – משתנה באופן מהותי כשמדובר בקבוצות שאינן משתייכות לאוכלוסייה זו.

סוגייה נוספת, מתוכה עולה אפלייה של זוגות הומוסקסואליים של גברים – בהשוואה לזוגות הטרוסקסואליים, זוגות של נשים לסביות או נשים בודדות – היא השתתפות המדינה בעלותה של תרומת ביצית לאישה. רק זוג הטרוסקסואלי יכול ליצור עוברים בהשתתפות מצד המדינה, ואילו זוג גברים, או גבר בודד, אינם יכולים לעשות כן. לאחר מאבק משפטי ממושך, נקבע כי אישה בודדת תוכל לקבל תרומת זרע ולבצע הפרייה במימון המדינה (בג"ץ בשם טל ירוס-חקק, 1996), אך קביעה זו לא מוחלת, נכון לכתיבת שורות אלה, על גבר בודד או על זוג גברים.

לא מעט זוגות הטרוסקסואליים משתמשים בהפריה חוץ-גופית ליצירת עוברים, ורבים מהזוגות ההטרוסקסואליים שנתקלים בבעיות פיריון יכולים לפנות לתורמת ביצית וליצור עוברים בישראל בתמיכה ואף במימון של המדינה (באמצעות ביטוחים משלימים). אפיק זה אמנם כרוך בקשיים מרובים, בשל המגבלות על תרומת ביציות ובשל מיעוט התרומות, אבל באופן עקרוני ופורמלי, האפשרות קיימת. זכות זו אינה ניתנת לזוגות של גברים הומוסקסואלים, כפי שתואר בפרקי העבודה לעיל. האם המדינה מסמנת כך את הגדרותיה-שלה למה שנחשב משפחה "נכונה"? האם אלה סימנים לתפיסות שמרניות שאינן הולמות את השינויים החברתיים המתהווים? כיצד אמורה "להיראות" משפחה כשהיא מעוניינת להביא ילדים? שאלות אלה נותרות פתוחות.

ד. הבחירה במודל הורי של שני אבות, ללא אם

אפשרות שעלתה מתוך דברי המרואיינים היא כי הבחירה בהורות משותפת עם אישה מתקבלת על ידי גברים שחושבים כי "ילד אמור לגדול עם אמא", ובכך הם נכנעים ללחץ של הנורמות החברתיות המקובלות (Gross, 2006). המרואיינים ביקשו להדגיש בכך כי זוגיות הומוסקסואלית אינה שונה מזוגיות הטרוסקסואלית; כפי שזוגות הטרוסקסואלים לא ייטו לבחור בהורות משותפת עם אישה נוספת, כך גם זוגות הומוסקסואלים המבקשים להפוך להורים. המרואיינים ראו בילד, הגדל במשפחה חד-מינית, את "פרי אהבתם", כפי שהגדיר זאת רועי. נתונים אלה תואמים ממצאים מחקרניים, לפיהם אבות הומוסקסואלים מאמצים ראו באימוץ אקט הממסד

את זוגיותם ומחזק את רמת האינטימיות ביניהם (אורן-פטישי, 2008). ראייה אוהדת כזו של הליך המיסוד מלמדת בעקיפין גם על השוליות היחסית של המרכיב הגנטי בין בני זוג הומוסקסואלים, כפי שיתואר בסעיף הבא.

ה. להיות אב גאה בכל מחיר: משניותה של הסוגייה הגנטית

ארבעה מתוך ששת הזוגות שהתראיינו במסגרת מחקר זה הביעו את רצונם ביותר מהליך פונדקאות אחד, כלומר במשפחה המורכבת ממספר רב של ילדים, ותיכננו שכל היריון יתבצע עם זרעו של אחד מבני הזוג. הסבר אפשרי לאדישות היחסית לסוגייה הגנטית יכול להצביע על כך שילד ממילא אינו מאחד באופן גנטי בין בני זוג הומוסקסואלים. לפי היגיון זה, אפשר גם להרחיק לכת ולהציע שקשר גנטי רק לאחד מבני הזוג, כמו במקרה של פונדקאות, יכול אפילו להוות איום מסוים על ה"איזון" הזוגי, יותר מאשר במקרה של ילד מאומץ, שאף אחד מבני הזוג אינו קשור אליו גנטית.

לפי מחקרו של ארקין (2011), ישנם זוגות הומוסקסואליים שאמנם מעדיפים אימוץ על פני פונדקאות מתוך חשש כזה. לעומת זאת, אורן-פטישי (2008) מצא ממצאים סותרים: "העדפה מוחלטת לילד עם גנטיקה של אחד מבני הזוג" מתוך חשש גנטי ואף סביבתי עמדות אלה הן, אם כן, מגוונות ומורכבות. ההחלטה לצאת להליך פונדקאות נוסף, לאחר השלמת הליך פונדקאות אחד, מציעה כי ישנה חשיבות מסוימת שאותם האבות מייחסים לקשר הגנטי.

ו. העיר תל אביב וסביבתה: מרחב מוגן של הקהילה ההומו-לסבית

בהתייחסותם אל הסביבה החיצונית ואל מידת הסובלנות כלפי אורח חייהם, העלו המרואיינים שוב ושוב את העיר תל אביב כמעין מרחב מוגן של הקהילה ההומו-לסבית. תל אביב כונתה "גיי פרנדלי" (gay friendly) ותוארה כטריטוריה סובלנית שמקבלת ביתר קלות את השונה, בהשוואה למקומות מגורים אחרים בישראל.

הזוגות שהתראיינו למחקר זה היו כולם תושבי תל אביב, בעת עריכת הראיונות או בשנים שקדמו לכך. מדברי המרואיינים עלה כי מידת הקבלה של ה"שונה" פחותה בהרבה מחוץ לגבולות העיר תל אביב ולאזור המרכז. לפיכך, אותם זוגות, שהשקיעו סכומי כסף גבוהים מאוד בהליך

הפונדקאות, הרגישו נוח יותר לחיות בגבולות תל אביב או באיזור המרכז ולגדל שם את ילדיהם, כפי שניסחו זאת משה ויצחק: "אצלנו זה לא פינוק לגור בתל אביב, אלא זאת ההישרדות של משפחתנו". בועז תיאר גם הוא גישה דומה: "אנחנו חייבים לגור בסביבה הזאת, אחרת לא נוכל להתקיים כמשפחה בצורה נורמטיבית".

סוגייה זו נוגעת שוב בשאלת ה"נורמליות" של זוגות הומוסקסואלים. הזוגות שהתראינו למחקר זה לא ביקשו להציע מודל משפחתי חלופי, השונה מזה המקביל למודל ההטרוסקסואלי. לדבריהם, הם ביקשו לאמץ את מודל ההורות הקיים ולהתאים את עצמם אליו ככל הניתן, ומכאן עולה שאלת הרצון והתשוקה להיות "כמו כולם". תשוקה זו התבטאה, למשל, ברצונם של המרואיינים בכך שהורים הטרוסקסואלים יחנכו את ילדיהם לקבל את ה"שונה" בחברה, ובכך יוכלו לזכות במקום כמו זה של המשפחות ה"נורמטיביות", הכוללות אבא, אמא וילדים. נוכח מצב עניינים נתון זה, המרואיינים חשו כי עליהם להתגורר בסביבות העיר תל אביב, שם, כאמור, הילדים לא יחושו בהומופוביה.

ז. הבחירה להביא ילדים אצל זוגות גברים הומוסקסואליים

עם התמסדות קהילות גאות ברחבי העולם, במדינות כמו ארה"ב, אנגליה, הולנד, בלגיה וצרפת, עולות שאלות הקשורות לפיתוח מודלים משפחתיים הומוסקסואליים. האם כאשר שני גברים באים בברית נישואין, כפי שמתאפשר היום במדינות שונות ברחבי העולם, הציפייה מהם משתווה לציפייה מזוג הטרוסקסואלי – כלומר להביא ילדים לעולם ולהרחיב את המשפחה? ייתכן כי בגלל המספרים ההולכים וגדלים של גברים הומוסקסואליים שנישאים זה לזה, הדבר מתחיל להיתפס כנורמטיבי יותר ויותר.

הסוגייה חושפת דיסוננס מובנה. מצד אחד, החברה ההטרוסקסואלית אינה מקבלת באופן מלא זוגיות הומוסקסואלית ומצפה לכך שאישה תהיה מעורבת בתהליך ההולדה והגידול של ילדים (פטישי, 2007). מצד שני, ניתן לזהות לחץ כלפי זוג הומוסקסואלי שהתחתן להביא ילדים לעולם, כפי שקיים כלפי זוג הטרוסקסואלי שהתחתן. האם הדבר מצביע על קבלה של זוגיות הומוסקסואלית בחוגים חברתיים מסויימים, או שמא מדובר בניסיון להפוך את ה"שונה", או ה"אחר", ל"דומה" ככל הניתן למודל ההטרוסקסואלי הרווח? זוג ללא ילד במדינת ישראל הוא זוג לא נורמטיבי, ולפיכך, זוג הומוסקסואלי שלא רוצה ילדים הופך להיות זוג יוצא דופן עוד יותר.

ח. סיכום

משפחה שבראשה עומד זוג גברים וילדיה באו לעולם באמצעות הליך פונדקאות אינה האלטרנטיבה היחידה למשפחה המסורתית. דוגמאות למודלים משפחתיים נוספים, שאינם כוללים הורים משני המינים (הטרנסקסואלים), הן משפחות של זוג נשים לסביות או משפחה חד-הורית מבחירה (Gross, 2006). הביקורת החברתית המופנית כלפי מודלים משפחתיים אלה אינה מונעת את קיומם, אך היא עשויה לחייב את ההורים העומדים בראש מסגרות אלה לעמוד בקשיים ולהתמודד עם אתגרים נוספים, שאינם נחלתם של הורים במשפחות "נורמטיביות" (Golombok & Tosker, 2010). מכאן, ניתן להסביר את רצונם של הזוגות המרואיינים להתגורר בעיר תל אביב, המהווה סביבה "מוגנת" יחסית.

הזוגות שהתראיינו במסגרת המחקר הנוכחי רואים בשינויים ההדרגתיים שחלים בסביבתם פתח המאפשר להם לממש את אבהותם באופן מלא יותר. יתר על כן, סביר כי הזיקה בין תפיסות חברתיות רווחות להתקיימותם בפועל של מבנים משפחתיים מגוונים פועלת בשני הכיוונים, כך שגם המבנים המשפחתיים משתנים ומקבלים צורה חדשה בעקבות השינויים בתפיסות החברתיות.

ט. תרומת המחקר לנותני שרותי בריאות

במישור העיוני, מחקר זה מוסיף לידע המועט יחסית על אודות חוויית ההורות ההומוסקסואלית המבוססת על הליכי פונדקאות. במישור הפרקטי, מחקרים רבים מצביעים על כך שהסטיגמות, הסטריאוטיפים, הדעות הקדומות וההומופוביה עדיין רווחים בקרב אנשי מקצוע רבים מהתחום הטיפולי (אורן-פטישי, 2008; Golombok & Treska, 2010; Gross, 2006). על כן, ישנה חשיבות רבה להפצת הידע המחקרי בהקשר של הורות הומוסקסואלית, בייחוד לאחר הליך פונדקאות, כפי שמבקש לעשות מחקר זה. הפצה זו של ידע תסייע להעלאת המודעות בקרב נותני השירות והטיפוליים הרפואיים, ואולי אף בקרב מעצבי מדיניות במוסדות המדינה.

חלק מההתמודדויות הזוגיות וההוריות של אבות הומוסקסואלים דומות להתמודדויות הקיימות במשפחות הטרנסקסואליות מסורתיות. יחד עם זאת, במחקר הנוכחי נמצא כי ישנם לא מעט תחומי ההתמודדות ואתגרים בעלי מאפיינים יחודיים, אשר אינם מהווים חלק מהמציאות היומיומית של זוגות הטרנסקסואלים, ובכללם, יחס הסביבה כלפי המשפחה ה"גאה". קיימת

חשיבות לכך שאנשי המקצוע במקצועות הבריאות יכירו מאפיינים ייחודיים אלה בבואם לטפל במשפחות שבראשן עומד זוג גברים הומוסקסואלים, וזאת כדי לשפר את חוויית הטיפול ואת הטיפול עצמו במשפחות אלה ובילדיהן, במיוחד לאחר השלמת הליך פונדקאות.

י. כאן, ועכשיו: גבולות המחקר הנוכחי

מחקר זה התמקד בחווייתם של אבות הומוסקסואליים שבחרו להפוך להורים באמצעות הליך פונדקאות. המחקר היה מצומצם בהיקפו וכלל שישה זוגות, קרי 12 גברים, שהצליחו להשלים הליך פונדקאות בחו"ל והחלו לגדל את ילדיהם בישראל. המשתתפים נבחרו באמצעות דגימה מכוונת (שקדי, 2003) ומשום כך הם מהווים קבוצה הומוגנית מבחינה מעמדית, בשל העלות הכספית הגבוהה של הליך הפונדקאות, בדור ה"חלוצי" הנוכחי של אבות גאים.

עם העלייה ההדרגתית בישראל במספר הזוגות ההומוסקסואליים שבחרים להביא ילדים לעולם באמצעות הליך פונדקאות, יש מקום לבחון בעתיד אוכלוסיות נוספות, שלא מתגוררות דווקא בתל אביב ובסביבתה, אלא באיזורי פריפריה. מחקר עתידי יוכל גם לבדוק את חוויית הילדים לאותם אבות גאים וכן השפעות נוספות מצד הסביבה על אותם ילדים. מאחר שמדובר בנושא חדש בתחום ההורות האלטרנטיבית – במדינת ישראל כמו במדינות אחרות בעולם – יש מקום לצאת במחקרים נוספים על הורים גאים וילדיהם במסגרת ההליך המורכב שעליהם לעבור.

אפילוג

בימים אלה מתבצעת חקיקה, או ליתר דיוק, נערכים שינויים ותוספות לחוק הקיים במדינת ישראל משנת 1996, שעיקרם הוספה של גבר או אישה שאינם נשואים לחוק נשיאת העוברים. המילים "הומוסקסואל" או "להט"ב" לא מופיעים בנוסח המוצע לשינוי. ההצעה, ניתן להניח, מדברת על "גבר בודד", וזאת כדי להימנע מקבלה מפורשת של משפחות הומוסקסואליות באופן רשמי במדינה. לפי שעה, הליך השינוי של החוק מתעכב, משום שמפלגת הבית היהודי, המתנגדת למשפחות חד-מיניות, השתמשה בזכות הווטו שלה. לפיכך, עדיין לא ברור אם השינוי בחוק אמנם יעבור.

עם זאת, חשוב לציין כי מרבית הקהילה ההומוסקסואלית בישראל אינה תומכת בשינוי החוק במתכונתו המוצעת, משום שזו לא תאפשר כלל ביצוע של פונדקאות בחו"ל, ובמיוחד במדינות מתפתחות, שם לרוב אין חוק מוגדר לגבי פונדקאות. הצעת החוק המתוקנת קובעת שפונדקאות בחו"ל תוכל להיעשות רק באמצעות חברות תיווך, ורק כאלה שתקבלנה רישיון משני משרדי ממשלה: משרד הבריאות ומשרד המשפטים. הקריטריונים להקמת סוכנות תיווך מחמירים במידה כזו, שכלל לא ברור אם ניתן יהיה להקים סוכנויות כאלה. עוד קובע נוסח ההצעה הנוכחי, כי ניתן יהיה לבצע פונדקאות בחו"ל אך ורק במרפאות מוכרות. הדבר צפוי להוציא מכלל אפשרות את הפנייה למרפאות במדינות מתפתחות, שלא יוכלו לעמוד בקריטריונים החדשים, המחמירים. נראה כי השינוי בחוק לא יציע אפשרות ריאלית לפונדקאות בחו"ל עבור זוגות הומוסקסואלים, שבמרבית המקרים פונים להליכי פונדקאות במדינות מתפתחות.

באשר להליכי פונדקאות בישראל, כבר היום קיים מחסור משמעותי בנשים המעוניינות לשמש כפונדקאיות. כאשר יצטרפו לקהל המבקשים גם זוגות גאים, המחסור יהפוך משמעותי יותר. משום כך, המצב המועדף על ידי קהילה הגאה בישראל הוא שהמדינה תאפשר לבצע הליכי פונדקאות בחו"ל, במתכונת בה קיימים הליכים כאלה כיום, אך במקביל תאפשר לזוגות חד-מיניים לבצע פונדקאות גם בארץ. זוהי, למעשה, תביעה לשוויון זכויות על רקע של העדפה מינית, שתשווה את מעמדם של הומוסקסואלים לזה של הטרוסקסואליים. חקיקה כזו תנגיש את שירותי הפונדקאות בישראל לכלל הציבור באופן שוויוני, מבלי לחסום את אפשרות הפונדקאות בחו"ל לכלל המעוניין בכך.

אוגוסט 2014

ביבליוגרפיה

עברית:

- אלמגור לוטן, א. (2012). פונדקאות בישראל ופונדקאות של ישראלים בחו"ל: המצב הקיים והצגת המלצות ועדה ציבורית לשינויו. ירושלים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת.
- בומבך, מ., ו-ר. שקד (2002). "מהפכה במוסד 'הזכות להורות' – תמורות בחברה הישראלית: דיון בסוגיית ההורות ההומו-לסבית". רפואה ומשפט 26, עמ' 121-130.
- בן-דוד, ל. (2005). מסמך רקע בנושא פונדקאות בישראל: מוגש לוועדה לקידום מעמד האשה. ירושלים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת.
- בן-דוד, ל. (2009). הכרה משפטית ביחסי זוגיות בין בני זוג מאותו מין: סקירה משווה. ירושלים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת.
- בן יהושע, צ. (1990). מסורות וזרמים במחקר האיכותני. לוד: דביר.
- גרוס, א. (2003). "דנילוביץ, שטיינר והתיאוריה הקווירית". משפט נוסף 1, עמ' 47-54.
- דונת, א. (2010). "פרו-נטליזם סדוק: נרטיבים של הולדה ואי הולדה בישראל". סוציולוגיה ישראלית (יא), עמ' 417-438.
- טמיר, י. (2000). "הזכות לשוויון של הומוסקסואלים ולסביות". הפרקליט מ"ה, עמ' 94-127.
- טריגר, צ. (2006). "משפחות חורגות ורישיון הורות: מחשבות על הקשר בין הכרה בזכות להורות ובין הכרה בזוגיות בעקבות ע"ס 10280.01 ירוס-חקק נ' הי"מ". המשפט 22, עמ' 44-51.
- יונאי, י. (1998). "הדין בדבר נטייה חד-מינית בישראל: בין היסטוריה לסוציולוגיה". משפט וממשל ד(2), עמ' 531-586.
- יונאי, נ. (2003). "קווים להבנת החקירה המדעית הפמיניסטית". פסיכולוגיה ג, עמ' 20-13.

כהן-ארקין, א. (2011). אבהות הומוסקסואלית: משמעות הבחירה במודל-ההורי עבור גברים הומוסקסואלים החיים בזוגיות. עבודת מוסמך. באר שבע: המחלקה לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

לוי, ש. (2006). פונדקאות בישראל – סקירת היבטים הלכתיים: מוגש לוועדת העבודה, הרווחה והבריאות. ירושלים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

סממה, א. (2002). הרחם שלי התינוק שלה: המניעים לפונדקאות כפי שמשתקפים בסיפורן של נשים פונדקאיות בישראל. עבודת גמר לתואר "מוסמך בעבודה סוציאלית". ירושלים: האוניברסיטה העברית בירושלים.

פטישי, ג.א. (2007). הורות של גברים הומוסקסואלים מאמצים: דיאלקטיקה של ניגודים. עבודת גמר כחלק מתוך הדרישות לקבלת תואר "מוסמך אוניברסיטה". תל אביב: בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל אביב.

פרידלנדר, ד. (2000). מוטיבציות לאבהות בקרב גברים הומוסקסואלים והטרנסקסואלים. עבודה לקבלת תואר מאסטר. חיפה: אוניברסיטת חיפה.

פרישברג, נ. (1997). מוטיבציה להורות בקרב גברים. עבודה לתואר מוסמך. רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן.

צבר-בן יהושע, נ. (2001). "אתנוגרפיה בחינוך". בתוך: נ. צבר-בן יהושע (עורכת), מסורות וזרמים במחקר האיכותי. לוד: דביר, עמ' 212-231.

צ'ישלביץ, ר. (2008). "פונדקאות בשילוב עם תרומת ביציות: היבטים הלכתיים ומשפטיים". רפואה ומשפט 39, עמ' 82-97.

רוזנבלום, א. (2002). "משפחה תחת אזהרה". פנים: כתב עת לתרבות, חברה וחינוך 19, עמ' 36-42. שלסקי, ש., ו-מ. אריאלי (2001). "מהגישה הפרשנית לגישות פוסט מודרניסטיות בחקר החינוך". בתוך: נ. צבר-בן יהושע (עורכת), עמ' 31-67.

שקדי, א. (2003). מילים המנסות לגעת – מחקר איכותני: תיאוריה ויישום. תל אביב: רמות.

עברית – פסקי דין:

בג"ץ 1078/10, ארד-פנקס נגד הוועדה לאישור הסכמים לנשיאת עוברים.

בג"ץ 1779/99, ניקול ברנר-קדיש נגד שר הפנים, פ"ד נד (2) 368.

בג"ץ 4252/00, שר הפנים נגד ניקול ברנר-קדיש.

בג"ץ בן-ארי, 2006.

פלוגי נ' משרד הפנים והחוף, בנושא הכרה של הורות בני זוג בני אותו מין של ההורה הלא ביולוגי,

566/11.

בג"ץ בשם טל ירוס-חקק, 1996.

עברית – מקורות מקוונים:

אלמוג, ע., ו-ת. אלמוג (2014). "מחקר דור ה-Y: צעירים בוורוד – נשיות וגבריות גמישים" [מקוון],

אתר "אנשים ישראל – המדריך לחברה הישראלית", 16 אפריל 2014:

<http://www.peopleil.org/Details.aspx?ItemID=30408&noCacheDigest=f9c7>

בירנבוים-כרמלי, ד. (2009). "יותר זול מעולה חדש": על מדיניות הפריון והפוליטיקה של

המשפחה הטבעית בישראל". מטעם: כתב עת לספרות ומחשבה רדיקלית 18, יוני 2009:

<http://www.mitaam.co.il/mit18dafna.htm>

ברנד, צ. (2011). "הילדה הכי יקרה בגן" [מקוון]. אתר מאקו, 1 בספטמבר 2011:

<http://www.mako.co.il/pride-news/local/Article-a66ff62fee32231006.htm>

גלפנד, ו. (2010). "אימוץ ילדי פונדקאות: עו"ד ויקטוריה גלפנד מסבירה" [מקוון]. אתר הבנ"ה, 20

בדצמבר 2010:

<http://www.havana.org.il/local/3819>

הדר, ע. (2005). "להיות הורים גאים: פונדקאות" [מקוון]. אתר GoGay, 22 בפברואר 2005 :

<http://gogay.co.il/item.php?id=1990>

חברת תמוז (2012). "נתונים סטטיסטיים ועלויות" :

<http://www.tammuz.com/main.php?lang=heb&action=costeastwest>

סלע, ר. (2010). "בייבי בום בקהילה ההומוסקסואלית: כמה עולה להיות הורים גאים?" [מקוון].

אתר nrg מעריב, 7 באוגוסט 2010 :

<http://www.nrg.co.il/online/16/ART2/141/793.html>

רודין, ש., ע. אלמוג, ו-ד. פז. (2008). "משפחה חד מינית בישראל" [מקוון]. אתר "אנשים ישראל –

המדריך לחברה הישראלית", 22 ביוני 2008 :

<http://www.peopleil.org/details.aspx?itemID=7543>

רוזנבלום, א. (2012). "משפחה, משפט ומה שביניהם" [מקוון]. אתר "משפחה חדשה" :

<http://www.newfamily.org.il/blog/articles>

רוזמרין, מ. (2011). "טבעי לא ללדת" [מקוון]. אתר "העוקצ", 6 באפריל 2011 :

<http://www.haokets.org/2011>

- Barret, R.L. & B.E. Robinson (1990). Gay Fathers. Lexington, MA: Lexington Books.
- Bigner, J.J. (1999). "Raising Our Sons: Gay Men as Fathers". Journal of Gay & Lesbian Social Services 10(1), pp. 61–77.
- Blumenfeld, W.J. & D. Raymond (1988). Looking at Gay and Lesbian Life. Boston: Beacon Press.
- Bos, H.M.W., F. Van Balen, & D.C. Van den Boom (2007). "Child Adjustment and Parenting in Planned Lesbian-Parent Families". American Journal of Orthopsychiatry 77, pp. 38–48.
- Bozett, F.W. (1980). "Gay Fathers: How and Why They Disclose their Homosexuality to their Children". Family Relations 29(2), pp. 173-179.
- Brooks, D., & S. Goldberg (2001). "Gay and Lesbian Adoptive and Foster Care Placements: Can they Meet the Needs of Waiting Children?". Social Work 46(2), pp. 147-157.
- Campion, M.J. (1995). Who's Fit to Be a Parent? London: Routledge.
- Cherry A.L. (2001). "Nurturing in the Service of White Culture: Racial Subordination, Gestational Surrogacy, and the Ideology of Motherhood". Texas Journal of Women and the Law 10(2), Spring 2001, pp. 83-128.
- Crawford, I., M.B. Jordan, A. McLeod, & B.D. Zamboni (1999). "Psychologists' Attitudes towards Gay and Lesbian Parenting". Professional Psychology: Research and Practice 30(4), pp. 394-401.

- Cullum, C.S. (1993). "Co-parent Adoptions: Lesbian and Gay Parenting". Trial 29(6), pp. 28-31.
- Dunn, J. (1988). "Relations among Relations". In S.W. Duck (ed.), Handbook of Personal Relationships, London: John Wiley & Sons, pp. 193-209.
- Edley, N., & M. Wetherell (1995). Men in Perspective: Practice, Power and Identity. London: Harvester Wheatsheaf.
- Golombok, S., & F. Tasker (2010). "Gay Fathers". In M.E. Lamb (ed.), The Role of the Father in Child Development. New Jersey: John Wiley & Sons, pp. 319-340.
- Gross, M. (2006). "Biparental and Multiparental Lesbian and Gay Families in France". Lesbian & Gay Psychology Review 7(1), pp. 36-47.
- Johnson, S.M., & E. O'Connor (2002). The Gay Baby Boom: The Psychology of Gay Parenthood. New York: New York University Press.
- Lamb, M.E. (2000). "The History of Research on Father Involvement: An Overview". Marriage and Family Review 29(2/3), pp. 23-42.
- Lev, A.I. (2006). "Gay Dads: Choosing Surrogacy". The British Gay Psychological Society Lesbian and Gay Psychology Review 7, pp. 72-76.
- Mallon, G.P. (2004). Gay Men Choosing Parenthood. New York: Columbia University Press.
- Marsiglio, W., & M. Chohan (2000). "Contextualizing Father Involvement and Paternal Influence: Sociological and Qualitative Themes". In H.E. Peters, R.D. Day, G.W. Peterson, & S.K. Steinmetz (eds.), Fatherhood: Research, Interventions and Policies. London: Routledge, pp. 75-96.

- McIntosh, M. (1968). "The Homosexual Role". Social Problems 16(2), pp. 182-191.
- Miller, W.B. (1994). "Childbearing Motivations, Desires, and Intentions: A Theoretical Framework". Genetic, Social, and General Psychology Monographs 120(2), pp. 223-258.
- Nieto, D.S. (1990). "The Custodial Single Father: Who Does he Think he Is?". Journal of Divorce and Remarriage 13, pp. 27-43.
- Patterson, C.J. (1992). "Children of Lesbian and Gay Parents". Child Development 63, pp. 1025-1042.
- Petterson, L.M., J. Butts, & D.M. Deville (2000). "Parenting Experiences of Three Self-Identified Gay Fathers". Smith College Studies in Social Work 70(3), pp. 513-521.
- Rudrappa, S. (Forthcoming). Conceiving Fatherhood: Gay Dads and Indian Surrogate Mothers. In Marcia Inhorn, Wendy Chavkin, and Jose-Alberto Navarro (eds.), Globalized Fatherhood. Oxford: Berghahn Books.
- Seidman, S. (ed.) (1996). Queer Theory/Sociology. Cambridge, Oxford: Blackwell.
- Tasker, F. (2005). "Lesbian Mothers, Gay Fathers, and their Children: A review". Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics 26, pp. 224-240.
- Tasker, F., & S. Golombok (1997). Growing Up in Lesbian Family: Effects on Child Development. New York: Guilford.
- Turner, P.H., L. Scadden, & M.B. Harris (1990). "Parenting in Gay and Lesbian Families". Journal of Gay and Lesbian Psychotherapy 1(3), pp. 55-66.

Wells, G.C. (2005). Making Room for Daddies: Male Couples and their Adopted Children. Dissertation for the Degree Doctor of Philosophy. Austin, TX: The University of Texas in Austin.

Online Resources:

Patterson, C. J. (2005). "Lesbian and Gay Parenting: Summary of Research Findings".
Washington, DC: American Psychological Association:

www.apa.org/pi/parent.html

נספח א':

טופס פנייה להשתתפות במחקר והסכמה מדעת

תאריך: 17/12/12

שלום רב,

אנו מבקשים ממך להשתתף במחקר בשם: "פונדקאות ואבהות בקרב זוגות גברים חד מיניים", מטרתו של מחקר זה היא לבחון את חווית האבהות של גברים הומוסקסואליים שבחרו לממש את הורותם באמצעות פונדקאות.

השתתפותך במחקר עשויה לתרום בצורה משמעותית להבנת הנושא.

חשוב לנו להבהיר כי אינך חייבת/ת להשתתף במחקר, ולאי הסכמה לא תהיה כל השלכה עליך ולא תפגע בך בכל דרך שהיא בהמשך.

במסגרת המחקר תתבקשי להשתתף בראיון פנים מול פנים ובחלק מהזמן בתצפיות שלך עם ילדך. משך הראיון/תצפית יהיה כ- מספר שעות שיחולק בין מספר ימים.

אם תרצה/י בכך תוכלי להפסיק את השתתפותך ב[ראיון/ תצפית] בכל שלב שהוא, מבלי שתהיה לכך כל השלכה עליך ולא תיפגע/י מכך בכל דרך שהיא בהמשך.

כל הנתונים המזהים במחקר ישמרו חסויים ולא יהיו זמינים לאף אחד מלבד צוות המחקר.

תודה מראש על שיתוף הפעולה.

בברכה,

שמות החוקרים: פרופ' כרמלי דפנה, רוני פרבר אפללו

נספח ב':

אישור השתתפות במחקר בנושא: "פונדקאות ואבהות בקרב זוגות גברים חד מיניים"

בניהולו של החוקרת הראשית: פרופ' כרמלי דפנה

אני _____ מאשר/ת שקראתי את המידע שהוצג בפני ושהוסבר לי אישית על-ידי החוקר/ת, אשר התחייב/ה בפני בכתב, להבטיח סודיות בכל הנוגע לפרטיי האישיים ולכל פרט אחר, שעלול לחשוף את זהותי.

הוסברה לי מטרת המחקר וחשיבותו.

הובהר לי כי ההשתתפות הנה מבחירה בלבד, ואם אסרב להשתתף לא תהיה לכך כל השלכה לגבי בעתיד.

הובהר לי כי אני יכולה להפסיק את השתתפותי בכל שלב שהוא, ולא תהיה לכך כל השלכה לגבי בעתיד.

הוסבר לי כי הראיון יוקלט ויתומלל לצורך חקירת הנושא וכי פרטי המזהים ישארו חסויים.

הראיון/תצפית ישמש אך ורק לצורך המחקר הנ"ל, לא יעבור לשום גורם אחר ולא יעשה בו שימוש נוסף מלבד למידת הנושא המוצהר.

אני מסכימה/ה להשתתף במחקר זה ומוכנה שייעשה שימוש בראיון/תצפית עמי לצורכי מחקר בלבד.

_____ חתימה:

_____ תאריך:

Surrogacy and Fatherhood among Homosexual Couples

Roni Farber Aflalo

Abstract

In March 1996, the Knesset passed the "Embryo carrying agreement law." The law, which was the world's first to regulate surrogacy by means of designated state law, restricted the eligibility to heterosexual couples where in the woman is unable to carry a pregnancy for medical reasons. Homosexual couples are not entitled therefore to initiate such contracts and must seek surrogacy in foreign countries, an option that entails complex obstacles that do not hinder heterosexual couples who undergo the procedure in Israel.

This study concentrates on the consequences and implications of turning to surrogacy, for both, gay men couples and their environment. The purpose of the study is to shed light on the fatherhood experience of gay men, who choose to realize their parenthood through surrogacy. To this end, the study delves into the couples' cope with raising a family: their personal, marital, familial, social and legal challenges. The study is based on qualitative research methods, primarily, observations and semi-structured interviews, aiming to understand the significance of the mentioned life processes from the participants' perspectives.

The study population includes six pairs of Israeli gay men, joined by marriage or common-law, aged 35 to 55, who founded their families by means of surrogacy in the U.S., India or Russia.

Analysis of the findings shows that interviewees had considered the option of joint parenthood with an Israeli woman prior to opting for surrogacy. However, ultimately they chose to keep their relationship in its existing, exclusive pair format and not include a third parent within it. Most couples - four out of six – had also considered adoption. The intensity of the desire to for parenthood among gay couples was especially pronounced when they emphasized the their plans for additional children, either through surrogacy or adoption.

As for the genetic issue of the sperm that will be used in the surrogacy process, an issue that could potentially create tension between the men, the respondents argued that genetic paternity carried but minor significance for them. All the interviewees depicted the biological father's identity as secondary to the merit of becoming parents.

Once they became fathers and founded a gay family, the men had to face their environment, this time under the new social identity of gay fathers.

Responders indicated that gay parenting pulls quite some public attention.

Though they were somewhat uncomfortable with this attention, the fathers they acknowledged their otherness and grew accustomed to this attention. Most of the respondents described great involvement on the part of their parents and extended family during their stay abroad for the surrogacy procedures. This family assistance was seen as the most important in the first steps of building their families. Financial assistance or escort abroad, were highly valued, both on symbolic and instrumental plains.

On a wider scale, the men in the study, experience the state of Israel as hostile to their way of life, denying them basic civil rights such as the right for

parenthood. The obstacles that the state presents on the way to adoption and surrogacy, though not addressed exclusively to gay couples, was seen as more crucial and harmful for homosexual couples.

Having said that, the men indicated that they noticed gradual changes, primarily, growing acceptance of homosexual fatherhood. Assuming that it is not only both social perceptions that shape family structures, but also the other way round, homosexual families may become increasingly accepted in the future.

Surrogacy and Fatherhood among Homosexual Couples

By: RONI FARBER AFLALO

Supervised by: PHD DAPHNA CARMELI

THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE
REQUIREMENTS FOR THE MASTER DEGREE

University of Haifa
Faculty of Social Welfare & Health Sciences
Department of Nursing

August, 2014

Surrogacy and Fatherhood among Homosexual Couples

RONI FARBER AFLALO

THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE
REQUIREMENTS FOR THE MASTER DEGREE

University of Haifa
Faculty of Social Welfare & Health Sciences
Department of Nursing

August, 2014